

# לשכת רואי חשבון בישראל

## תקן ביקורת (ישראל) 315 (\*)

### ב ד ב ר

## הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, והערכת הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית

חל על ביקורות של דוחות כספיים לתקופות המסתיימות  
ביום 31 בדצמבר 2019 או לאחר מכן (לאחר ארגון מחדש)

### תוכן עניינים

| סעיפים    | מבוא                                         |
|-----------|----------------------------------------------|
| 5-1       | נהלים להערכת סיכונים ומקורות מידע אודות      |
| 19-6      | הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו |
|           | השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות      |
| 99-20     | הבקרה הפנימית שלו                            |
| 119-100   | הערכת הסיכונים להצגה מוטעית מהותית           |
| 121-120   | תקשורת עם המופקדים על בקרת העל               |
| 123-122   | תיעוד                                        |
| 124-124 א | כניסה לתוקף                                  |
|           | נספחים:                                      |
|           | נספח 1 - השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו    |
|           | נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית                |
|           | נספח 3 - תנאים ואירועים העשויים להצביע על    |
|           | סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית        |

(\*) תקן ביקורת זה אושר על ידי הוועדה לתקני ביקורת ונוהלי ביקורת ועל ידי  
המועצה המקצועית בהתאם להחלטותיהן מיום 16.7.2018 ופרסומו אושר על ידי  
הוועד המרכזי בהתאם להחלטתו מיום 2.8.2018.

## מבוא

1. תקן ביקורת זה מהווה נוסח משולב ומאורגן מחדש של ההוראות המתייחסות לנושא בו דן תקן ביקורת זה, אשר נכללו בעבר בפרסומים המקצועיים שלהלן:

- **תקן ביקורת 93** בדבר הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, והערכת הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית.

- **תקן ביקורת 99** בדבר תיקון תקן ביקורת 90 "הנוסח האחיד (בלתי מסוייג) של דוח רואה חשבון מבקר על דוחות כספיים".

- **תקן ביקורת 125** בדבר תיקונים בתקני ביקורת ובתקן סקירה.

במסגרת הארגון מחדש של תקן ביקורת זה ו/או תקני ביקורת אחרים נערכו התאמות טכניות בנוסח סעיף 1א להלן, במספרי התקנים, במספרי סעיפים מסוימים בתקנים, בהפניות לתקנים אחרים ובהערות שוליים מסוימות.

א1. תקן ביקורת זה מבוסס על תקן ביקורת בינלאומי (ISA) 315 של הפדרציה הבינלאומית של רואי החשבון (IFAC)<sup>(\*)</sup>, תוך התאמה לישראל:

### UNDERSTANDING THE ENTITY AND IT'S ENVIRONMENT AND ASSESSING THE RISKS OF MATERIAL MISSTATEMENT

מטרת תקן ביקורת זה היא לקבוע כללים והנחיות למבקר שיאפשרו לו להשיג הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו, ולהעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים המבוקרים.

2. **על המבקר להשיג הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו, וזאת במידה מספקת על מנת לזהות ולהעריך את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים, בין אם ההצגה המוטעית נגרמה בשל תרמית ובין אם נגרמה עקב טעות, וכן כדי לתכנן ולבצע במידה מספקת נוהלי ביקורת נוספים.**

<sup>(\*)</sup> כפי שהתקן הבינלאומי היה לפני אישורו במקור של תקן ביקורת 93 בחודש מאי 2006.

תקן ביקורת (ישראל) 500 בדבר "ראיות ביקורת" מחייב את המבקר להשתמש במצגי ההנהלה (assertions) לגבי סוגי עסקאות, יתרות חשבון, הצגה ומתן גילוי בפירוט מספיק כדי ליצור בסיס להערכת סיכונים להצגה מוטעית מהותית ולעיצובם של נוהלי ביקורת נוספים ויישומם. תקן ביקורת (ישראל) 500 בדבר "ראיות ביקורת" מחייב את המבקר לבצע הערכת סיכונים הן ברמת הדוחות הכספיים והן ברמת המצגים, בהתבסס על הבנה מתאימה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו. תקן ביקורת (ישראל) 330 בדבר "נוהלי המבקר במענה לסיכונים שהוערכו" עוסק באחריותו של המבקר לקבוע מענה כולל ולתכנן ולבצע נוהלי ביקורת נוספים אשר אופיים, עיתויים והיקפם מספקים מענה נאות להערכת הסיכונים. הדרישות וההנחיות של תקן הביקורת האמור תיושמה בשילוב עם הדרישות וההנחיות שנקבעו בתקני ביקורת אחרים. במיוחד, הנחיות נוספות בהקשר לאחריות המבקר להעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית כתוצאה מתרמית נדונה בתקן ביקורת (ישראל) 240 בדבר "אחריות המבקר לשקול אפשרות קיומה של תרמית במסגרת ביקורת של דוחות הכספיים".

3. להלן מובאת סקירה כללית של הדרישות בתקן ביקורת זה:

- **נהלים להערכת סיכונים ומקורות מידע על-אודות הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו.** חלק זה כולל הסברים לגבי נוהלי הביקורת שעל המבקר לבצע בכדי להשיג הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו (נהלים להערכת סיכונים). נושא זה מחייב את המבקר לקיים גם דיון בין חברי צוות הביקורת באשר למידת חשיפתם של הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר להצגה מוטעית מהותית.
- **השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו.** נושא זה מחייב את המבקר להבין היבטים ספציפיים של הגוף המבוקר וסביבתו, וכן מרכיבים של הבקרה הפנימית שלו, במטרה לזהות ולהעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית.
- **הערכת הסיכונים להצגה מוטעית מהותית.** נושא זה מחייב את המבקר לזהות ולהעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית הן ברמת הדוחות הכספיים והן ברמת המצגים. באשר לכך, המבקר ינקוט בפעולות הבאות:

- יזחה סיכונים על ידי בחינת הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקורות הרלבנטיות, וכן על ידי בחינת סוגי העסקאות, יתרות חשבון, והגילוי בדוחות הכספיים;
  - ייחס את הסיכונים שזוהו לאותם גורמים שעשויים להיות שגויים ברמת המצגים; וכן
  - יבחן את משמעות הסיכונים וסבירותם.
- נושא זה מחייב את המבקר לקבוע גם אם סיכונים כלשהם שהוערכו הינם סיכונים משמעותיים המחייבים שיקול דעת מיוחד בביקורת או סיכונים שלגביהם בדיקות מבססות בלבד אינן מספקות ראיות ביקורת נאותות במידה מספקת. המבקר נדרש להעריך את תכנון הבקורות של הגוף המבוקר, לרבות פעולות בקרה רלבנטיות על סיכונים כאלה ולקבוע אם הן יושמו.
- **תקשורת עם המופקדים על בקרת העל ועם ההנהלה.** נושא זה מטפל בנושאים הקשורים לבקרה פנימית אשר לגביהם מתקשר המבקר עם המופקדים על בקרת העל ועם ההנהלה.
  - **תיעוד.** נושא זה קובע את הדרישות לתיעוד מתאים בהקשר לאמור לעיל.
4. השגת הבנה אודות הגוף המבוקר וסביבתו מהווה גורם חיוני לביצוע ביקורת בהתאם לתקני ביקורת מקובלים בישראל. במיוחד, קובעת הבנה זאת מסגרת של התייחסויות שבתחומן מתכנן המבקר את הביקורת ומפעיל שיקול דעת מקצועי לגבי סיכונים שהוערכו להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים ולגבי תגובתו לאותם סיכונים במהלך הביקורת, לדוגמה כאשר:
- קובעים את רמת המהותיות ומעריכים אם רמה זו עדיין מתאימה ככל שתהליך הביקורת מתקדם;
  - בוחנים את נאותות הבחירה והיישום של המדיניות החשבונאית והגילוי בדוחות הכספיים;
  - מזהים תחומים שבהם יתכן שיידרש שיקול דעת מיוחד בביקורת, לדוגמה - עסקאות עם צדדים קשורים, יישום נאות של הנחת העסק החי על ידי ההנהלה או בחינת המטרה העסקית של עסקאות;
  - מפתחים ציפיות לשימוש כאשר נוקטים בנהלים אנליטיים;
  - מתכננים ומבצעים נוהלי ביקורת נוספים בכדי להקטין את סיכון הביקורת לרמה נמוכה מקובלת; וכן
  - מעריכים את המידה המספקת של ראיות ביקורת שהושגו ונאותותן, כגון נאותותן של הנחות ושל הצהרות ההנהלה הניתנות בעל-פה ובכתב.

5. המבקר יפעיל שיקול דעת מקצועי בכדי לקבוע את המידה הנדרשת של הבנת הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו. השיקול העיקרי של המבקר הינו אם ההבנה שהושגה אודות הגוף המבוקר הינה מספקת בכדי להעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים ובכדי לתכנן ולבצע נוהלי ביקורת נוספים. עומק ההבנה הכוללת כאמור הנדרש על ידי המבקר לביצוע הביקורת הינו פחות מזה הנדרש להנהלה לצורך ניהול הגוף המבוקר.

### **נהלים להערכת סיכונים ומקורות מידע אודות הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו**

6. השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו, מהווה תהליך מתמשך ודינמי של צבירה, עדכון וניתוח של מידע במהלך הביקורת. בתקן ביקורת (ישראל) 500 בדבר "ראיות ביקורת" מתייחסים לנוהלי ביקורת לצורך השגת הבנה כאמור כ"נהלים להערכת סיכונים" וזאת עקב כך שהמבקר עשוי להשתמש בחלק מהמידע שהושג בעקבות ביצוע נהלים כאלה כראיות ביקורת בכדי לתמוך בהערכת הסיכונים להצגה מוטעית מהותית. בנוסף לכך, בביצוע נהלים להערכת סיכונים עשוי המבקר להשיג ראיות ביקורת אודות סוגי עסקאות, יתרות חשבון, או גילויים ומצגים קשורים וכן אודות האפקטיביות התפעולית של בקורות, אפילו אם נוהלי ביקורת אלה לא תוכננו במיוחד כבדיקות מבססות או כבדיקות בקרה. המבקר עשוי גם לבצע בדיקות מבססות או בדיקות בקרה במקביל לביצוע נהלים להערכת סיכונים מאחר שיעיל לנקוט בדרך זאת.

### **נהלים להערכת סיכונים**

7. על המבקר לבצע את הנהלים הבאים להערכת סיכונים בכדי להשיג הבנה אודות הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו:

- (א) בירורים עם ההנהלה ואחרים בגוף המבוקר;
- (ב) נהלים אנליטיים; וכן
- (ג) התבוננות ובדיקה.

המבקר אינו נדרש לבצע את כל נוהלי הערכת הסיכונים המתוארים לעיל לכל אחד מההיבטים המפורטים בסעיף 20 להלן. יחד עם זאת, על המבקר לבצע את כל נוהלי הערכת הסיכונים במהלך השגת ההבנה הנדרשת של הגוף המבוקר וסביבתו.

8. בנוסף לכך, יבצע המבקר נוהלי ביקורת אחרים כאשר המידע שהתקבל עשוי לסייע בזיהוי סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. לדוגמה - המבקר עשוי לשקול את הצורך לערוך בירורים עם היועץ המשפטי החיצוני של הגוף המבוקר או בירורים עם מומחים לביצוע הערכות אשר הגוף המבוקר השתמש בשירותיהם. סקירה של מידע שהתקבל ממקורות חיצוניים (כגון דיווחים על ידי אנליסטים, תאגידים בנקאיים, או גופים מדרגים; כתבי עת מסחריים וכלכליים; או פרסומים תחוקתיים או כספיים) עשויה גם להיות לעזר בהשגת מידע אודות הגוף המבוקר.

9. על-אף שחלק גדול מהמידע שהמבקר משיג בדרך של בירורים ניתן לקבלו מההנהלה ומאלה האחראים על הדיווח הכספי, הרי שבירורים עם אחרים בגוף המבוקר, כמו עובדי ייצור וצוות הביקורת הפנימית, וכן עובדים אחרים ברמות שונות של סמכות, עשויים להיות מועילים בכך שיספקו למבקר זווית ראייה שונה לצורך זיהוי סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. בקביעת זהותם של אותם אחרים בגוף המבוקר שאליהם ניתן לפנות בבקשה לבירורים, וההיקף של אותם בירורים, ישקול המבקר איזה מידע ניתן להשיג שיסייע לו בזיהוי סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית, לדוגמה:

- בירורים שיופנו למופקדים על בקרת העל בגוף המבוקר עשויים להיות לעזר למבקר בהבנת הסביבה בה נערכו הדוחות הכספיים;
- בירורים שיופנו לצוות הביקורת הפנימית עשויים להתייחס לפעילויות של צוות זה בנוגע לתכנון הבקרה הפנימית בגוף המבוקר ויעילותה ואם ההנהלה הגיבה באופן משביע רצון לממצאים כלשהם העולים מפעילויות אלה;
- בירורים שיערכו אצל עובדים הקשורים לייזום, עיבוד או רישום של עסקאות שהן מורכבות או בלתי רגילות עשויים להיות לעזר למבקר בהערכת נאותות הבחירה של מדיניות חשבונאית מסוימת ויישומה;
- בירורים שיופנו ליועץ המשפטי של הגוף המבוקר עשויים להתייחס לעניינים כמו תביעות משפטיות, עמידה בהוראות חוקים ותקנות, ידיעה אודות תרמית או תרמית אפשרית ואשר נודעת לה השפעה על הגוף המבוקר, כתבי אחריות, התחייבויות לאחר המכירה, הסדרים (כמו אלה הנובעים מעסקאות משותפות) עם שותפים לעסקים ומשמעותם של תנאים חוזיים;

- בירורים שיופנו לעובדי שיווק או מכירה עשויים להתייחס לשינויים באסטרטגיות השיווק של הגוף המבוקר, למגמות במכירותיו, או להסדרים חוזיים עם לקוחותיו.

10. נהלים אנליטיים עשויים לסייע בזיהוי קיומם של עסקאות או אירועים בלתי רגילים, וכן סכומים, יחסים ומגמות אשר מצביעים על עניינים שיש להם השלכות על הדוחות הכספיים ועל הביקורת. בביצוע נהלים אנליטיים המשמשים כנהלים להערכת סיכונים, יפתח המבקר ציפיות אודות יחסים שהם מתקבלים על הדעת ואשר צפויים שיתקיימו באופן סביר. כאשר ההשוואה של ציפיות אלה עם סכומים שנרשמו או עם יחסים שפותחו מתוך סכומים שנרשמו מניב יחס שהוא בלתי רגיל או שאינו צפוי, ישקול המבקר תוצאות אלה בבואו לזהות סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. עם זאת, כאשר בעריכת נהלים אנליטיים אלה נעשה שימוש בנתונים שקובצו ברמה גבוהה (דבר שקורה לעיתים קרובות), התוצאות של נהלים אנליטיים אלה יכולות להצביע רק באופן כוללני וראשוני על כך אם יתכן שקיימת הצגה מוטעית מהותית. בהתאם לכך, ישקול המבקר את התוצאות של נהלים אנליטיים אלה ביחד עם מידע אחר שנאסף במסגרת זיהוי הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. באשר להנחיות נוספות לגבי השימוש בנהלים אנליטיים - ראה תקן ביקורת (ישראל) 520 בדבר "נהלים אנליטיים".

11. התבוננות ועיון (inspection) עשויים לתמוך בבירורים עם ההנהלה ואחרים, ולספק גם מידע אודות הגוף המבוקר וסביבתו. נוהלי ביקורת כאלה כוללים, בדרך כלל:

- התבוננות בפעילויות הגוף המבוקר.
- עיון במסמכים (כמו תכניות ואסטרטגיות עסקיות), רשומות חשבונאיות, וספר נהלים (manual) של בקרה פנימית.
- קריאת דוחות שהוכנו על ידי ההנהלה (כגון דוחות הנהלה רבעוניים ודוחות כספיים לתקופות ביניים) ועל-ידי המופקדים על בקרת העל (כגון פרוטוקולים של ישיבות הדירקטוריון).
- ביקורים במשרדי הגוף המבוקר ובמתקני הייצור שלו.
- התחקות אחר עסקאות דרך מערכת המידע המתייחסת לדיווח כספי (walk-throughs).

12. כאשר המבקר מתכוון להשתמש במידע אודות הגוף המבוקר וסביבתו שהושג בתקופות קודמות, עליו לקבוע אם חלו שינויים שעשויים להשפיע על הרלבנטיות של מידע כזה בביקורת לתקופה

**השוטפת.** לגבי התקשרויות מתמשכות לביצוע ביקורת, ניסיון העבר של המבקר עם הגוף המבוקר יש בו כדי לתרום להבנה של הגוף המבוקר. לדוגמה - נוהלי ביקורת שיושמו בביקורות קודמות מספקים, בדרך כלל, ראיות ביקורת אודות המבנה הארגוני של הגוף המבוקר, עסקיו והבקורות שלו, כמו גם מידע אודות הצגה מוטעית מן העבר והאם היא תוקנה בעיתוי הנכון או שהיא לא תוקנה, דבר שיש בו כדי לסייע למבקר בסיכונים שהוערכו המתייחסים להצגה מוטעית מהותית בתקופת הביקורת השוטפת. עם זאת, יתכן שמידע שכזה יהפוך לבלתי רלבנטי עקב שינויים שחלו בגוף המבוקר או בסביבתו. המבקר יערוך בירורים ויבצע נוהלי ביקורת נאותים אחרים בדרך של התחקות אחר תהליכים של המערכות (walk-throughs), בכדי לקבוע האם חלו שינויים העשויים להשפיע על הרלבנטיות של מידע כזה.

13. כאשר הדבר רלבנטי לביקורת, יביא המבקר בחשבון גם מידע אחר כגון זה שהתקבל מאת לקוחו במסגרת תהליך קבלתו או המשך מתן השירותים ללקוח (acceptance or continuance process) או, אם הדבר אפשרי, ניסיון שהושג במסגרת התקשרויות אחרות עבור הגוף המבוקר, לדוגמה - התקשרויות שנועדו לסקור מידע כספי לתקופת ביניים.

#### **דיונים בין חברי הצוות למשימת הביקורת**

14. **על חברי צוות הביקורת להתייחס בדיוניהם למידת חשיפתם של הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר להצגה מוטעית מהותית.**

15. מטרת דיונים אלה היא לאפשר לחברי צוות הביקורת להשיג הבנה טובה יותר של האפשרויות להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים כתוצאה מתרמית או טעות בתחומים המסוימים שיוחסו להם, ולהבין כיצד תוצאות נוהלי הביקורת שהם עורכים עשויים להשפיע על היבטים אחרים של הביקורת, לרבות ההחלטות בדבר האופי, העיתוי וההיקף של נוהלי ביקורת נוספים.

16. הדיונים מספקים הזדמנות לאותם חברי צוות הביקורת המנוסים יותר, לרבות השותף האחראי על צוות זה, להתחלק בהבנות שלהם בהתבסס על הידע שרכשו אודות הגוף המבוקר, ולהחליף ביניהם מידע אודות הסיכונים העסקיים<sup>1</sup> שהגוף המבוקר חשוף להם וכן באשר לחשיפתם של הדוחות הכספיים להצגה מוטעית מהותית.

<sup>1</sup> ראה סעיף 30 להלן.



בתקן ביקורת (ישראל) 240 בדבר "אחריות המבקר לשקול אפשרות קיומה של תרמית במסגרת ביקורת של דוחות כספיים" ניתן דגש מיוחד לחשיפתם של הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר להצגה מוטעית מהותית בשל תרמית. הדיונים מתייחסים גם לעובדת היותה של מסגרת הדיווח הכספי המיושמת מותאמת לעובדות ולנסיבות של הגוף המבוקר.

17. קביעת הרכב חברי צוות הביקורת שישתתפו בדיונים, כיצד ומתי יתקיימו הדיונים והיקפם, נתונה לשיקול דעת מקצועי. בדרך כלל, חברי צוות הביקורת המובילים יטלו חלק בדיונים. עם זאת, אין זה הכרחי שלכל חברי הצוות יהיה ידע מקיף באשר לכל היבטי הביקורת. היקף הדיונים מושפע מגורמים שונים כגון תפקידיהם של חברי הצוות, ניסיונם וצורכי המידע שלהם. לדוגמה - בביקורת המתבצעת במספר רב של אתרים, יתכן שיקוימו מספר רב של דיונים בהם מעורבים חברי צוות הביקורת המובילים בכל אחד מהאתרים המשמעותיים. גורם אחר שיש לבחון בהקשר לתכנון הדיונים הינו האם לכלול מומחים שיועמדו לרשות צוות הביקורת. לדוגמה - המבקר עשוי להחליט שנדרש לכלול בצוות הביקורת מומחה בתחום של טכנולוגיית המידע (Information Technology IT) <sup>2</sup> או שיש לו כישורים אחרים ובהתאם לכך ישתתף מומחה כזה במסגרת הדיונים.

18. בהתאם לתקן ביקורת (ישראל) 200 בדבר "מטרות ראשיות של רואה החשבון המבקר ועריכת ביקורת בהתאם לתקני ביקורת מקובלים בישראל", על רואה החשבון המבקר לתכנן ולבצע את הביקורת בגישה של ספקנות מקצועית, המכירה בכך שיכולות להתקיים נסיבות הגורמות לכך שתהיה בדוחות הכספיים הצגה מוטעית מהותית.

19. בהתחשב בנסיבות הביקורת, יתכן שיקוימו דיונים נוספים בכדי לאפשר החלפת מידע שוטף בין חברי צוות הביקורת באשר לרגישותם של הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר להצגה מוטעית מהותית. המטרה היא שחברי צוות הביקורת יצרו קשר ביניהם ויחלקו במידע שהושג במהלך הביקורת אשר עשוי להשפיע על הערכת הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית עקב תרמית או טעות או על נוהלי הביקורת שיושמו כדי לטפל בסיכונים.

<sup>2</sup> טכנולוגיית המידע מקיפה אמצעים ממוכנים של ייזום, עיבוד, אחסון ותקשור של מידע, וכוללת מכשירי הקלטה, מערכות תקשורת, מערכות מחשבים (כולל מרכיבים ונתונים של חומרה ותוכנה) וכן מכשירים אלקטרוניים אחרים.

## השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו

20. השגת הבנה על ידי המבקר אודות הגוף המבוקר וסביבתו כוללת הבנה של ההיבטים הבאים:

- (א) גורמים ענפיים וגופים מפקחים (רגולטורים), וכן גורמים חיצוניים אחרים, לרבות מסגרת הדיווח הכספי החלה על הגוף המבוקר.
- (ב) אופיו של הגוף המבוקר, לרבות אימוץ המדיניות החשבונאית בגוף המבוקר ויישומה.
- (ג) יעדים ואסטרטגיות, והסיכונים העסקיים הקשורים שעשויים להביא לידי הצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים.
- (ד) מדידה וסקירה של הביצועים הכספיים של הגוף המבוקר.
- (ה) בקרה פנימית.

בנספח 1 לתקן הביקורת מובאות דוגמאות לנושאים שהמבקר עשוי לשקול בבואו להשיג הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו הקשורים להיבטים שפורטו ב-(א) עד (ד) לעיל.

נספח 2 לתקן הביקורת כולל הסברים מפורטים המתייחסים למרכיבי הבקרה הפנימית.

21. האופי, העיתוי וההיקף של נוהלי הערכת סיכונים שבוצעו מותנים בנסיבות ההתקשרות כמו גודלו ומורכבותו של הגוף המבוקר וניסיון המבקר עמו. בנוסף לכך, זיהוי שינויים משמעותיים בכל אחד מהיבטי הגוף המבוקר כמפורט בסעיף 20 לעיל בהשוואה לתקופות קודמות, הכרחי לצורך השגת הבנה במידה מספקת אודות הגוף המבוקר על מנת לזהות ולהעריך סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית.

### **גורמים ענפיים וגופים מפקחים, וכן גורמים חיצוניים אחרים, לרבות מסגרת הדיווח הכספי החלה על הגוף המבוקר**

22. על המבקר להשיג הבנה אודות הגורמים הענפיים והגופים המפקחים והחיצוניים האחרים המתייחסים, לרבות מסגרת הדיווח הכספי החלה על הגוף המבוקר. גורמים אלה כוללים את התנאים הענפיים כמו הסביבה התחרותית, יחסי ספק - לקוח, וכן התפתחויות טכנולוגיות, גופים מפקחים, לרבות מסגרת הדיווח

הכספי המתאימה, הסביבה המשפטית והפוליטית, והדרישות הסביבתיות המשפיעות על הענף והגוף המבוקר; וכן גורמים חיצוניים אחרים כמו תנאים כלכליים כלליים. באשר לדרישות נוספות הקשורות למסגרת המשפטית וגופים מפקחים והמתייחסות לגוף המבוקר ולענף - ראה תקן ביקורת (ישראל) 250 בדבר "התייחסות להוראות חוק ורגולציה במסגרת ביקורת של דוחות כספיים".

23. הענף שבו פועל הגוף המבוקר עלול לגרום לסיכונים מיוחדים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית והנובעים מאופיו של העסק או ממידת הפיקוח של גופים מפקחים עליו. לדוגמה - חוזים לטווח ארוך עשויים להיות כרוכים באומדנים משמעותיים של הכנסות ועלויות אשר גורמים לסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. במקרים אלה, ישקול המבקר אם במסגרת צוות הביקורת נכללים חברים שיש להם מידה מספקת של ידע וניסיון.

24. הדרישות התחקיות ודרישות הגופים המפקחים קובעות לעתים קרובות את מסגרת הדיווח הכספי שעל ההנהלה ליישם בעריכת הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר. במרבית המקרים, מסגרת הדיווח הכספי החלה על הגוף המבוקר נקבעת על-פי מקום מושבו של הגוף המבוקר או במקום שבו עיקר פעילותו, ולמבקר ולגוף המבוקר צריכה להיות הבנה באשר לאותה מסגרת הדיווח המתאימה.

### **אופיו של הגוף המבוקר**

25. **על המבקר להשיג הבנה אודות אופיו של הגוף המבוקר.** אופי הגוף המבוקר מתייחס לפעולותיו של הגוף המבוקר, לבעלות ולפיקוח עליו על-ידי המופקדים על בקרת העל, סוגי ההשקעות שהוא מבצע והתכניות לביצוע, מבנה הגוף המבוקר ואופן מימונו. הבנה של אופי הגוף המבוקר מאפשרת למבקר להכיר את סוגי העסקאות, יתרות החשבון והגילוי הצפוי בדוחות הכספיים.

26. יתכן שלגוף המבוקר יהיה מבנה מורכב הכולל חברות בנות סניפים, מפעלים וכד' במספר רב של אתרים. בנוסף לבעיות שתיווצרנה במקרים כאלה באיחוד הדוחות הכספיים, סוגיות אחרות בשל המבנה המורכב - כגון אלה המפורטות להלן - עשויות להביא לידי סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית כגון: הקצאה של מוניטין למגזרים עסקיים והפחתתו, האם ההשקעות הן בעסקאות משותפות, חברות בנות, או השקעות המטופלות תוך יישום שיטת

השווי המאזני; והאם ישויות למטרות מיוחדות (SPE - Special Purpose Entities) מטופלות כיאות.

27. הבנת הבעלות והקשר בין הבעלים ואחרים חשובים אף הם לצורכי הקביעה האם זוהו עסקאות עם צדדים קשורים והאם הן טופלו כיאות. תקן ביקורת (ישראל) 550 בדבר "נוהלי ביקורת לגבי עסקאות עם צדדים קשורים" מספק הנחיות נוספות באשר לשיקולי המבקר בנוגע לצדדים קשורים.

28. על המבקר להשיג הבנה אודות הבחירה והיישום של מדיניות חשבונאית על ידי הגוף המבוקר ולשקול אם היא מתאימה לעסקיו ומיושמת באופן עקיב עם מסגרת הדיווח הכספי החלה על הגוף המבוקר ועם המדיניות החשבונאית שנעשה בה שימוש בענף הרלבנטי. ההבנה כלעיל מקיפה את הדברים הבאים: השיטות שהגוף המבוקר משתמש בהן לצורך הטיפול בעסקאות משמעותיות שהן בלתי רגילות; ההשפעה של מדיניות חשבונאית משמעותית בתחומים שנויים במחלוקת או בתחומים העולים ומתפתחים ואשר לגביהם לא קיימות עדיין הנחיות מוסמכות או הסכמות כלליות; ושינויים במדיניות החשבונאית של הגוף המבוקר. המבקר יזהה גם תקנים לדיווח כספי ותקנות שלגוף המבוקר אין עוד ניסיון בהם וישקול מתי וכיצד יאמץ הגוף המבוקר דרישות כאלה. כאשר הגוף המבוקר שינה שיטה במדיניות חשבונאית שהיא משמעותית על הדוחות הכספיים ישקול המבקר את הסיבות לשינוי והאם הוא נאות ועקיב עם הדרישות של מסגרת הדיווח הכספי החלה על הגוף המבוקר.

29. הצגת הדוחות הכספיים בהתאם למסגרת הדיווח הכספי החלה על הגוף המבוקר כוללת גילוי במידה מספקת של נושאים מהותיים. נושאים אלה מתייחסים לצורה, לסדר ולתוכן של הדוחות הכספיים והביאורים המצורפים אליהם, לרבות לדוגמה, המינוח שנעשה בו שימוש, פירוט הסכומים שניתנים, סיווג הפריטים בדוחות והבסיס לסכומים שנכללו. המבקר ישקול אם ניתן גילוי נאות לעניין מסוים על-ידי הגוף המבוקר לאור הנסיבות והעובדות שלגביהן המבקר מודע באותה עת.

### **יעדים, אסטרטגיות וסיכונים עסקיים הנובעים מהם**

30. על המבקר להשיג הבנה אודות יעדי הגוף המבוקר והאסטרטגיות שלו, וכן אודות הסיכונים העסקיים הנובעים מהם שעשויים להביא לידי הצגה מוטעית מהותית של הדוחות הכספיים. הגוף

המבוקר מנהל את עסקיו תוך התייחסות לגורמים ענפיים, גופים מפקחים וגורמים פנימיים וחיזוניים אחרים. במענה לגורמים אלה, הנהלת הגוף המבוקר או המופקדים על בקרת העל מגדירים יעדים המהווים את תוכנית העל המתייחסת לגוף המבוקר. אסטרטגיות הן הגישות התפעוליות שעל פיהן מתכוונת ההנהלה להגשים את יעדיה. סיכונים עסקיים נובעים בשל תנאים, אירועים, נסיבות, פעולות, או העדר פעולות, משמעותיים אשר עשויים להשפיע באופן שלילי על יכולת הגוף המבוקר להגשים את יעדיו ולבצע את האסטרטגיות שלו, או באמצעות קביעת יעדים ואסטרטגיות בלתי הולמים. כפי שהסביבה החיצונית משתנית, כך הניהול של עסקי הגוף המבוקר דינמי אף הוא והיעדים והאסטרטגיות של הגוף המבוקר משתנים במשך הזמן.

31. הסיכון העסקי הוא גדול יותר מאשר הסיכון להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים והוא כולל את האחרון. סיכון עסקי עלול לנבוע בעיקר בשל שינוי או מורכבות, למרות שאי-הכרה בצורך לשינוי עשוי אף הוא להביא לידי סיכון. שינוי עשוי לנבוע, לדוגמה, בשל פיתוח מוצרים חדשים שיתכן שייכשל; עקב שוק לא מתאים, אפילו אם המוצרים פותחו בהצלחה; או עקב פגמים שעשויים לגרום למחויבויות ולסיכון לפגיעה בשמו של הגוף המבוקר. ההבנה של סיכונים עסקיים מגדילה את הסיכוי לזהות סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. עם זאת, המבקר אינו מחויב לזהות או להעריך את כלל הסיכונים העסקיים.

32. למרבית הסיכונים העסקיים יהיו בסופו של דבר השלכות כספיות, ולכן, תהיה להם השפעה על הדוחות הכספיים. עם זאת, לא כל הסיכונים העסקיים יביאו לידי סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. לסיכון עסקי עשויה להיות השפעה מיידית בשל הסיכון להצגה מוטעית לגבי סוגים של עסקאות, יתרות חשבון והגילוי הן ברמת המצגים והן ברמת הדוחות הכספיים בכללותם. לדוגמה - הסיכון העסקי הנובע מצמצום בסיס לקוחות כתוצאה ממיזוגים בתוך הענף, עשוי להגדיל את הסיכון המתייחס להצגה מוטעית הקשורה להערכה של חשבונות חייבים. עם זאת, לאותו סיכון, במיוחד בשילוב עם צמצום בפעילות הכלכלית, עשויה להיות גם תוצאה לטווח ארוך יותר, אשר אותה יבחן המבקר בבואו להעריך את נאותות הנחת העסק החי.

לפיכך, הבחינה של המבקר באשר לסוגיה אם סיכון עסקי עשוי לגרום להצגה מוטעית מהותית, תיעשה לאור נסיבות הגוף המבוקר.

דוגמאות לתנאים ואירועים העשויים להצביע על סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית מובאות בנספח 3.

33. בדרך כלל, ההנהלה תזהה סיכונים עסקיים ותפתח גישות לטיפול בהם. תהליך כזה של הערכת סיכונים מהווה חלק מבקרה פנימית ונדון בסעיפים 76 עד 79 להלן.

34. לעתים קרובות, גופים מבוקרים קטנים יותר אינם קובעים את יעדיהם ואת האסטרטגיות שלהם, או מנהלים את הסיכונים העסקיים הקשורים, באמצעות תכניות או תהליכים פורמליים. במקרים רבים יתכן שלא יהא כל תיעוד של עניינים כאלו. לגבי גופים מבוקרים כאלה, ההבנה של המבקר מושגת, בדרך כלל, בדרך של בירורים עם ההנהלה והתבוננות כיצד הגוף המבוקר מגיב לעניינים כאלה.

### **מדידה וסקירה של הביצועים הכספיים של הגוף המבוקר**

35. על המבקר להשיג הבנה אודות מדידה וסקירת הביצועים הכספיים של הגוף המבוקר. מדידה של ביצועים וסקירתם על-ידי המבקר יש בהם כדי להצביע על היבטים של ביצועי הגוף המבוקר שהנהלה ואחרים רואים אותם כחשובים. מדידה של ביצועים, בין אם היא נעשית על-ידי גורמים חיצוניים או פנימיים, גורמת ללחצים על הגוף המבוקר אשר עשויה להניע את ההנהלה להגביר את מאמציה לשיפור הביצועים העסקיים או אחרת, להביא להצגה מוטעית בדוחות הכספיים. השגת הבנה אודות מדידה של ביצועי הגוף המבוקר מסייעת למבקר לשקול אם לחצים כאמור הביאו את ההנהלה לפעול באופן שיתכן שהגבירו את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית.

36. ראוי להבדיל בין המדידה והסקירה של הביצועים הכספיים של הגוף המבוקר על ידי ההנהלה לבין המעקב אחר בקורות (ראה סעיפים 96-99 להלן), על אף שהמטרות של המדידה והסקירה עשויות להיות זהות. עם זאת, המעקב אחר בקורות מתייחס במיוחד להפעלה האפקטיבית של בקרה פנימית באמצעות בחינת המידע אודות הבקרה. המדידה והסקירה של ביצוע מיועדות לבחון אם הביצוע העסקי עונה על היעדים שנקבעו על ידי ההנהלה (או צדדים שלישיים), אולם במקרים מסוימים מדדי הביצוע (performance indicators) מספקים גם מידע המאפשר להנהלה לזהות חולשות בבקרה הפנימית.

37. מידע שפותח בגוף המבוקר ושהנהלה משתמשת בו למטרה זו עשוי לכלול מדדי ביצוע עיקריים (כספיים ולא כספיים), תקציבים, ניתוחי סטייה, מידע על מגזרים, ודיווחי ביצוע לפי אגפים, מחלקות או רמות אחרות, והשוואה של ביצועי הגוף המבוקר עם אלה של מתחרים. גופים חיצוניים עשויים גם למדוד ולסקור את הביצועים הכספיים של הגוף המבוקר. לדוגמה - מידע חיצוני כמו דיווחי אנליסטים ודוחות של דירוג אשראי על ידי גופים מדרגים ואחרים עשויים לספק מידע שהוא בעל תועלת להבנת המבקר את הגוף המבוקר וסביבתו. דוחות כאלה מתקבלים לעתים קרובות מאת הגוף המבוקר.
38. מדידת ביצועים על-ידי הגוף המבוקר עשויה להבליט תוצאות או מגמות בלתי צפויות המחייבות בירורים של ההנהלה אצל אחרים בכדי לקבוע את סיבתן ולנקוט בפעולה מתקנת (לרבות, במקרים מסוימים, חשיפה ותיקון של הצגה מוטעית בעיתוי הנכון). מדידות של ביצוע עשויות גם להצביע בפני המבקר על סיכון המתייחס להצגה מוטעית של מידע קשור בדוחות הכספיים. לדוגמה - מדידת ביצוע עשויה להצביע על כך שהגוף המבוקר נמצא בצמיחה מהירה או יש לו רווחיות בלתי רגילה בהשוואה לצמיחה ולרווחיות שבגופים אחרים באותו ענף. מידע כזה, אם הוא מובא בחשבון יחד עם גורמים אחרים כמו מענק המבוסס על ביצועים, עשוי להצביע על הסיכון האפשרי להטיית הדוחות הכספיים על-ידי ההנהלה.
39. חלק רב מהמידע שנעשה בו שימוש במדידת הביצוע ניתן להפיק ממערכת המידע של הגוף המבוקר. אם ההנהלה מניחה שהנתונים שנעשה בהם שימוש בסקירת הביצוע של הגוף המבוקר הם מדויקים מבלי שיש לה יסוד להנחה כזו, יתכן שתחולנה טעויות במידע, דבר שעלול להוביל את ההנהלה למסקנות שגויות אודות הביצוע. כאשר המבקר מתכוון להשתמש במדידות של הביצוע לצורכי הביקורת (לדוגמה - לצורכי נהלים אנליטיים), ישקול המבקר אם המידע הקשור לסקירת ההנהלה את ביצועי הגוף המבוקר מספק בסיס מהימן והוא מדויק במידה מספקת לצרכים אלו. אם המבקר משתמש במהלך בדיקותיו במדדי ביצוע, עליו לשקול אם הם מדויקים במידה מספקת כדי לחשוף הצגה מוטעית מהותית.
40. גופים מבוקרים קטנים יותר אינם נוקטים בדרך כלל בתהליכים פורמליים בכדי למדוד ולסקור את ביצועיהם הכספיים. אף על פי כן, לעתים קרובות מסתמכת ההנהלה על מדדי מפתח מסוימים אשר לגביהם ניתן להניח, בהתבסס על הידע והניסיון של העסק,

שהם מהווים בסיס מהימן להערכת הביצוע הכספי ולנקיטת פעולה  
הולמת.

### **בקרה פנימית**

41. **על המבקר להשיג הבנה אודות בקרה פנימית שהיא רלבנטית לביקורת.** המבקר ייעזר בהבנתו את הבקרה הפנימית בכדי לזהות סוגים של הצגה מוטעית אפשרית, לבחון גורמים המשפיעים על הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית, ולתכנן את האופי, העיתוי וההיקף של נוהלי ביקורת נוספים. הדיון על בקרה פנימית שהיא רלבנטית לביקורת, נדון בסעיפים 47-53 להלן. בנוסף לכך, בסעיפים 54-56 להלן מובא דיון באשר למידת ההבנה.

42. בקרה פנימית הינה תהליך המתוכנן ומבוצע על ידי המופקדים על בקרת העל ועל ידי ההנהלה ועובדים אחרים בכדי לספק ביטחון סביר להשגת יעדי הגוף המבוקר באשר למהימנות הדיווח הכספי, לאפקטיביות וליעילות התפעולית ולציות להוראות חוקים ותקנות החלים על הגוף המבוקר. מכך עולה שבקרה פנימית מתוכננת ומבוצעת כדי לטפל בסיכונים עסקיים מזוהים המסכנים את השגת כל אחד מהיעדים דלעיל.

43. בקרה פנימית, כפי שהיא נדונה בתקן ביקורת זה, כוללת את המרכיבים הבאים:

- (א) סביבת הבקרה;
- (ב) תהליך הערכת הסיכונים בגוף המבוקר;
- (ג) מערכת המידע, לרבות התהליכים העסקיים הקשורים המתייחסת לדיווח כספי ולתקשורת;
- (ד) קיום בקרות;
- (ה) מעקב אחר בקרות.

נספח 2 כולל דיון מפורט על מרכיבי הבקרה הפנימית.

44. החלוקה של בקרה פנימית לחמישה מרכיבים כלעיל מספקת למבקרים מסגרת שימושית על מנת לבחון כיצד היבטים שונים של הבקרה הפנימית בגוף מבוקר עשויים להשפיע על הביקורת. החלוקה כלעיל אינה משקפת בהכרח כיצד הגוף המבוקר שוקל ומיישם בקרה פנימית. כמו כן, השיקול העיקרי של המבקר הינו האם וכיצד בקרה ספציפית מונעת, או מגלה ומתקנת, הצגה מוטעית מהותית בסוגי עסקאות, יתרות חשבון, או גילויים, וכן



המצגים הקשורים אליהם ולא דווקא הסיווג למרכיב מסוים. עם זאת, מבקרים עשויים להשתמש במינוחים או מסגרות שונים בכדי לתאר את ההיבטים השונים של בקרה פנימית וההשלכה שלהם על הביקורת, לעומת אלה שפורטו בתקן ביקורת זה ובלבד שכל המרכיבים המתוארים בתקן ביקורת זה הובאו בחשבון.

45. האופן שבו בקרה פנימית מתוכננת ומיושמת משתנה בהתאם לגודל הגוף המבוקר ומורכבותו. גופים מבוקרים קטנים יותר עשויים לנקוט באמצעים פחות פורמליים ובתהליכים ונהלים פשוטים יותר להשגת יעדיהם. לדוגמה - יתכן שגופים מבוקרים קטנים יותר אשר להנהלותיהן מעורבות פעילה בתהליך הדיווח הכספי לא יקפידו על תיאורים מקיפים של נהלים חשבונאיים או מדיניות מפורטת בכתב. לגבי גופים מבוקרים מסוימים שהם במיוחד קטנים ביותר, הבעלים-מנהל<sup>3</sup> עשוי לבצע תפקידים אשר בגוף מבוקר גדול יותר היו נחשבים ככאלה המתייחסים לאחדים מבין המרכיבים של בקרה פנימית. בהתאם לכך, יתכן שהמרכיבים של בקרה פנימית לא יהיו מובדלים באופן ברור בתוך גופים מבוקרים קטנים יותר, אם כי המטרות שבבסיסן הן בעלות תוקף באותה המידה.

46. למטרת תקן ביקורת זה, "בקרה פנימית" כוללת את כל חמשת מרכיבי הבקרה הפנימית שפורטו בסעיף 43 לעיל. כמו כן, המושג "בקורות" יתייחס לאחד או יותר מהמרכיבים, או היבט כלשהו מהם.

#### בקורות הרלבנטיות לביקורת

47. קיים קשר ישיר בין יעדי הגוף המבוקר לבין הבקורות שהוא מיישם כדי לספק ביטחון סביר בהקשר להשגתם. יעדי הגוף המבוקר, ולכן הבקורות, מתייחסים לדיווח כספי, לפעולות ולציות; עם זאת, לא כל היעדים והבקורות האמורים רלבנטיים להערכת הסיכונים של המבקר.

48. בדרך כלל, בקורות שהן רלבנטיות לביקורת קשורות ליעדים של הגוף המבוקר שהם: (1) עריכת דוחות כספיים לצרכים חיצוניים המשקפים באופן נאות, מכל הבחינות המהותיות, בהתאם למסגרת הדיווח הכספי המתאימה (2) ניהול סיכונים העשויים להביא לידי הצגה מוטעית מהותית באותם דוחות כספיים. בכפוף לדרישות תקן

<sup>3</sup> תקן ביקורת זה משתמש במונח "בעלים-מנהל" ("owner-manager") כדי לציין בעלים של גופים מבוקרים המעורבים בניהול הגוף המבוקר על בסיס יום-יומי.

ביקורת זה, המבקר יפעיל שיקול דעת מקצועי אם בקרה, באופן נפרד או בשילוב עם גורמים אחרים, הינה רלבנטית לשיקוליו של המבקר בבואו להעריך את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית ולתכנן ולבצע נהלים נוספים במענה לסיכונים שהוערכו. בהפעלת שיקול דעת זה, ישקול המבקר את הנסיבות, ואת המרכיבים והגורמים המתייחסים, כגון אלה המפורטים להלן:

- שיקול דעת המבקר בנוגע למהותיות;
- גודל הגוף המבוקר;
- האופי של עסקי הגוף המבוקר, לרבות המאפיינים המתייחסים לצורת ההתאגדות ולמאפייני הבעלות;
- הגיוון והמורכבות של פעולות הגוף המבוקר;
- הדרישות המשפטיות ודרישות של גופים מפקחים החלות על הגוף המבוקר;
- האופי והמורכבות של המערכות המהוות חלק מהבקרה הפנימית של הגוף המבוקר, לרבות השימוש שנעשה בלשכות שירות.

49. הבקורות על השלמות והדיוק של המידע שהופק על ידי הגוף המבוקר עשויות אף הן להיות רלבנטיות לביקורת אם המבקר מתכוון להשתמש במידע זה בבואו לתכנן ולבצע נהלים נוספים. ניסיון העבר של המבקר לגבי הגוף המבוקר והמידע שהושג בהבנת הגוף המבוקר וסביבתו וכן המידע שהושג במהלך הביקורת, מסייע למבקר בזיהוי בקורות שהן רלבנטיות לביקורת. עם זאת, למרות שבקרה פנימית חלה על הגוף המבוקר בכללותו (entire) או על יחידות תפעוליות או תהליכים עסקיים כלשהם שלו, הרי שהבנה של בקרה פנימית הקשורה לכל אחת מהיחידות התפעוליות ומהתהליכים העסקיים של הגוף המבוקר עשויה שלא להיות רלבנטית לביקורת.

50. עם זאת, בקורות המתייחסות לפעילויות וליעדי ציות, עשויות להיות רלבנטיות לביקורת אם יש להן קשר לנתונים שהמבקר מעריך או משתמש בהם ביישום נוהלי ביקורת. לדוגמה - בקורות המתייחסות לנתונים שאינם כספיים אשר המבקר משתמש בהם בהקשר לנהלים אנליטיים, כמו נתונים סטטיסטיים המתייחסים לייצור, או בקורות המתייחסות לחשיפת אי-ציות לחוקים ותקנות שיתכן שתהיה להן השפעה ישירה ומהותית על הדוחות הכספיים, כגון: בקורות בנוגע לציות לחוקים ותקנות מס הכנסה שנעשה בהם שימוש לצורך קביעת ההפרשה הדרושה למסים על ההכנסה, עשויות להיות רלבנטיות לביקורת.

51. לגוף המבוקר יש, בדרך כלל, בקורות המתייחסות ליעדים שאינם רלבנטיים לביקורת, ולכן אין צורך לבחון אותן. לדוגמה - גוף מבוקר עשוי להסתמך על מערכת מתוחכמת של בקורות ממוכנות בכדי להבטיח את ביצוען של פעולות אפקטיביות ויעילות (כמו מערכת של בקורות ממוכנות של קו אווירי מסחרי בכדי לקיים לוח זמני טיסות), אולם בקורות אלה לא תהיינה, בדרך כלל, רלבנטיות לביקורת.
52. בקרה פנימית שנועדה להגן על נכסים מפני רכישה, שימוש או מימוש בלתי מורשים עשויה לכלול בקורות הקשורות ליעדים של דיווח כספי ויעדים תפעוליים. בהשגת הבנה אודות כל אחד ממרכיבי הבקרה הפנימית, שיקול המבקר לגבי בקורות מונעות (safeguarding) מוגבל, בדרך כלל, לאלה הרלבנטיות למהימנות הדיווח הכספי. לדוגמה - שימוש בבקורות לקבלת זכות גישה, כגון סיסמה, המגבילה את הגישה לנתונים ולתכניות בהקשר לתשלומי מזומנים, עשוי להיות רלבנטי לביקורת של דוחות כספיים. לעומת זאת, בקורות שנועדו למנוע את השימוש המופרז בחומרים לצורכי ייצור אינן, בדרך כלל, רלבנטיות לביקורת של דוחות כספיים.
53. יתכן שבקורות שהן רלבנטיות לביקורת תתקיימנה בכל אחד מהמרכיבים של בקרה פנימית. דיון נוסף בבקורות שהן רלבנטיות לביקורת מובא תחת הכותרת של כל אחד ממרכיבי הבקרה הפנימית כלהלן. בנוסף לכך, בסעיפים 113 ו-115 נדונים סיכונים מסוימים שבגינם נדרש המבקר להעריך את תכנון הבקורות של הגוף המבוקר לגבי סיכונים כאלה ולקבוע האם הן יושמו.

#### מידת (depth) ההבנה של הבקרה הפנימית

54. השגת הבנה אודות בקרה פנימית כרוכה בהערכה של תכנון הבקרה ויישומה בפועל. הערכת תכנון בקרה מסוימת כרוכה בבחינה האם הבקרה, באופן נפרד או בשילוב עם בקורות אחרות, מסוגלת למנוע, או לחשוף ולתקן באופן אפקטיבי הצגה מוטעית מהותית. הסבר נוסף בעניין זה מובא להלן בדיון לגבי כל אחד ממרכיבי הבקרה הפנימית. יישום בפועל של בקרה משמעותו שקיימת בקרה והגוף המבוקר משתמש בה. המבקר יבחן את התכנון של בקרה מסוימת בבואו לקבוע האם לבחון את יישומה בפועל. תכנון מוטעה של בקרה מסוימת עשוי להצביע על חולשה מהותית<sup>4</sup> בבקרה הפנימית של

<sup>4</sup> חולשה מהותית בבקרה פנימית הינה כזו שיכולה להיות לה השפעה מהותית על הדוחות הכספיים.

הגוף המבוקר והמבקר ישקול האם ליצור קשר בעניין זה עם המופקדים על בקרת העל בגוף המבוקר (ראה סעיף 120 להלן).

55. נוהלי הערכת סיכונים שנועדו לאפשר השגת ראיות ביקורת אודות התכנון והביצוע של בקורות רלבנטיות עשויים לכלול: בירורים אצל עובדי הגוף המבוקר, התבוננות ביישום של בקורות מסוימות, בדיקה של מסמכים ודוחות, ומעקב אחר עסקאות באמצעות מערכת המידע הרלבנטית לדיווח כספי. עריכת בירורים בלבד אינה מספיקה לצורך הערכת התכנון של בקרה מסוימת הרלבנטית לביקורת ולצורך הקביעה האם היא בוצעה.

56. השגת הבנה של הבקורות בגוף המבוקר אינה מעידה בהכרח על האפקטיביות התפעולית של בקורות, אלא אם קיים מיכון מסוים המבטיח יישום עקיב של הפעלת הבקרה (להלן מובא תיאור של מרכיבים ידניים וממוכנים של בקרה פנימית שהם רלוונטיים לביקורת). לדוגמה, השגת - ראיות ביקורת אודות הביצוע של בקרה המופעלת באופן ידני בנקודת זמן כלשהי אינה מהווה ראיה ביקורת מספיקה אודות האפקטיביות התפעולית של הבקרה בנקודת זמן אחרת במשך התקופה המבוקרת. עם זאת, טכנולוגיית המידע (IT) מאפשרת לגוף המבוקר לעבד היקף גדול של נתונים באופן עקבי ומשפרת בכך את יכולתו של הגוף המבוקר לעקוב אחר הביצוע של פעולות בקרה ולהגיע לידי הפרדה אפקטיבית של תפקידים. זאת ניתן להשיג בדרך של הפעלת בקורות אבטחה לגבי יישומים, מאגרי נתונים ומערכות תפעוליות. אי-לכך, בשל העקביות המובנית בעיבוד של טכנולוגיית המידע, ביצוע של נוהלי ביקורת בכדי לקבוע האם יושמה בקרה ממוכנת עשוי לשמש כמבחן של אותה יעילות תפעולית של בקורות, זאת - כפוף להערכת המבקר והבחינה של בקורות כמו אלה בנוגע לשינויי תוכנות. דיון נוסף בדבר בדיקת האפקטיביות התפעולית של בקורות מובא בתקן ביקורת (ישראל) 330 בדבר "נוהלי המבקר במענה לסיכונים שהוערכו".

מאפיינים של מרכיבים ידניים וממוכנים של בקרה פנימית הקשורים להערכת הסיכונים על-ידי המבקר

57. מרבית הגופים המבוקרים משתמשים במערכות של טכנולוגיית מידע לצורכי דיווח כספי ולצרכים תפעוליים. עם זאת, גם כאשר נעשה שימוש נרחב בטכנולוגיית מידע, עדיין יהיו מרכיבים ידניים במערכות אלו. היחס בין מרכיבים ידניים וממוכנים משתנה. במקרים מסוימים, במיוחד לגבי גופים מבוקרים קטנים יותר ופחות מורכבים, יתכן שהמערכות תהיינה בעיקרן ידניות. במקרים

אחרים, היקף המיכון עשוי להשתנות לגבי מערכות מסוימות. יש כאלה שהן ממוכנות במידה ניכרת ויש להן מרכיבים ידניים קשורים במידה מועטה ואילו אחרות, אף על-פי שהן במסגרת אותו גוף מבוקר, הן ברובן ידניות. כתוצאה מכך, סביר שמערכת של בקרה פנימית בגוף מבוקר תכלול מרכיבים ידניים וממוכנים, אשר המאפיינים שלהם רלבנטיים להערכת הסיכונים על-ידי המבקר ולצורך ביישום נוהלי ביקורת נוספים בהתבסס על הערכה זו.

58. השימוש במרכיבים ידניים או ממוכנים בהקשר לבקרה פנימית משפיע גם על אופן הייזום, הרישום, העיבוד והדיווח של עסקאות<sup>5</sup>. בקורות במערכת ידנית עשויות לכלול נהלים כאלה כמו אישור וסקירה של פעולות, וכן התאמה ומעקב אחר פריטים הכלולים בהתאמה. לחלופין, יתכן שגוף מבוקר ינקוט בנהלים ממוכנים לצורך ייזום, רישום, עיבוד ודיווח של עסקאות, כאשר במקרה שזוהו רשומות חשבונאיות המנוהלות באמצעים אלקטרוניים תחלפנה תיעוד בנייר כמו הזמנות לרכישת מוצרים, חשבוניות, תעודות משלוח וכן רשומות חשבונאיות קשורות. בקורות במערכות של טכנולוגיית מידע כוללות שילוב של בקורות ממוכנות (לדוגמה - בקורות המובנות בתוכנות מחשב) ובקורות ידניות. בנוסף לכך, יתכן שבקורות ידניות תהיינה בלתי תלויות בטכנולוגיית המידע, יתכן שהן תשתמשנה במידע שהופק בטכנולוגיית המידע, או יתכן שהן תוגבלנה למעקב אחר התפקוד האפקטיבי של טכנולוגיית המידע ושל בקורות ממוכנות, ולטיפול בחריגים. כאשר נעשה שימוש בטכנולוגיית המידע לייזום, רישום, עיבוד או דיווח של עסקאות, או נתונים כספיים אחרים שנועדו להיכלל בדוחות הכספיים, אזי המערכות והתוכנות עשויות לכלול בקורות הקשורות למצגים המקבילים בגין חשבונות מהותיים או שעשויה להיות להן השפעה מכריעה על התפקוד האפקטיבי של בקורות ידניות ובקורות ממוכנות בטכנולוגיית המידע. התמהיל של בקורות ידניות ובקורות ממוכנות בגוף המבוקר ישתנה בהתאם לאופי ומורכבות השימוש של הגוף המבוקר בטכנולוגיית המידע.

59. ככלל, טכנולוגיית המידע עשויה לספק לגוף המבוקר תועלת לגבי האפקטיביות ויעילות הבקרה הפנימית שלו היות שהיא מאפשרת לו:

<sup>5</sup> סעיף 9 לנספח 2 מגדיר ייזום, רישום, עיבוד ודיווח כפי שנעשה בהם שימוש בתקן ביקורת זה.

- ליישם באופן עקיב כללים להתנהגות עסקית שהוגדרו מחדש ולבצע חישובים מורכבים בהקשר לעיבוד עסקאות או נתונים בהיקפים גדולים ;
  - להגביר את הדיוק, הזמינות והנכונות של מידע ;
  - לסייע בניתוח המידע ;
  - להגביר את יכולת המעקב אחר ביצוע פעולות הגוף המבוקר, מדיניותו והנהלים שלו ;
  - להקטין את הסיכון של עקיפת בקורות ; וכן
  - להגביר את היכולת להשיג הפרדה אפקטיבית של תפקידים בדרך של הפעלת בקורות אבטחה לגבי יישומים, מאגרי נתונים ומערכות תפעוליות.
60. טכנולוגיית המידע מעמידה גם את הבקרה הפנימית של גוף המבוקר בפני סיכונים מיוחדים, לרבות אלה המפורטים להלן :
- הסתמכות על מערכות או תוכנות המעבדות נתונים בלתי נכונים או בצורה בלתי מדויקת, או שניהם גם יחד ;
  - גישה לא מורשית לנתונים שעשויה לגרום לשיבוש נתונים או שינויים בלתי נאותים בנתונים, לרבות רישום של עסקאות בלתי מורשות או עסקאות פיקטיביות או רישום לא מדויק של עסקאות. סיכונים מיוחדים עשויים לחול כאשר למשתמשים רבים ישנה גישה למאגר נתונים משותף ;
  - האפשרות שלכוח האדם בגוף המבוקר העוסק בטכנולוגיית המידע תהיינה זכויות גישה מעבר לאלה הדרושות לביצוע תפקידים שהופקדו בידו דבר המביא לכך שעקרון הפרדת תפקידים לא נשמר ;
  - שינויים בלתי מורשים בקבצי מפתח ;
  - שינויים בלתי מורשים במערכות או תוכנות ;
  - אי-ביצוע שינויים הכרחיים במערכות או תוכנות ;
  - התערבות ידנית שהיא בלתי נאותה ;
  - אובדן אפשרי של נתונים או אי-יכולת של גישה לנתונים כפי שנדרש.
61. אספקטים ידניים של מערכות עשויים להתאים יותר כאשר נדרש להפעיל שיקול דעת ולנקוט בזהירות בנסיבות כגון אלה כמפורט להלן :

- עסקאות שהן גדולות, בלתי רגילות ואינן חוזרות ונשנות;
  - נסיבות שבהן קיים קושי להגדיר טעויות, לצפות או לחזות אותן;
  - נסיבות משתנות המחייבות תגובה לבקרה שהיא מחוץ לתחום של בקרה ממוכנת קיימת;
  - מעקב אחר האפקטיביות של בקרות ממוכנות.
62. בקרות ידניות מבוצעות על ידי אנשים, ולכן הן מעמידות את הבקרה הפנימית של הגוף המבוקר בפני סיכונים מיוחדים. יתכן שבקרות ידניות תהיינה פחות מהימנות מאשר בקרות ממוכנות וזאת מאחר שניתן בקלות יותר לעקוף אותן, להתעלם מהן, או לא לבצען והן גם מועדות יותר לטעויות ושגיאות פשוטות. אי-לכך, לא ניתן להניח שתקנים עקיבות ביישום מרכיב של בקרה ידנית. מערכות ידניות עשויות להיות פחות מתאימות במקרים להלן:
- עסקאות בהיקפים גדולים או עסקאות חוזרות ונשנות, או כאשר במצבים שבהם ניתן לצפות או לחזות טעויות, קיימת אפשרות למנוע או לחשוף אותן באמצעות פרמטרים של בקרה ממוכנת;
  - פעולות בקרה כאשר קיימת אפשרות לתכנון ומיכון במידה מספקת של הדרכים המיוחדות לביצוע הבקרה.
63. ההיקף והאופי של הסיכונים המתייחסים לבקרה פנימית משתנים בכפוף לאופי ולמאפיינים של מערכת המידע של הגוף המבוקר. אי-לכך, לצורך הבנת הבקרה הפנימית, יבחן המבקר אם הגוף המבוקר הגיב באופן הולם לסיכונים הנובעים מהשימוש בטכנולוגיית המידע או במערכות ידניות על ידי קביעת בקרות אפקטיביות.

#### מגבלותיה של בקרה פנימית

64. בקרה פנימית, מבלי להביא בחשבון את נאותות תיכנונה והפעלתה, יכולה לספק לגוף המבוקר רק בטחון סביר באשר להשגת יעדיו בהקשר לדיווח כספי. הסבירות להשגת יעדים אלה מושפעת ממגבלות מובנות בבקרה פנימית. מגבלות אלה כוללות את ההנחה ששיקול דעת אנושי בקשר לקבלת החלטות עשוי להיות לקוי וכי תקלות בבקרה פנימית יכולות להתרחש בשל כשל אנושי, כמו טעויות או שגיאות פשוטות. לדוגמה - אם צוות העובדים המופקד על מערכת המידע של הגוף המבוקר אינו מבין די הצורך כיצד מערכת רישום ההזמנות מעבדת עסקאות מכירה, הם עשויים בשוגג

לתכנן שינויים במערכת רישום המכירות בגין קו חדש של מוצרים. מאידך, יתכן ששינויים כאלה יתוכננו אמנם כראוי אך יובנו לא נכון על ידי המתכננים והמעצבים את התוכנה.

טעויות עשויות גם להתרחש בהקשר לשימוש במידע שהופק על ידי טכנולוגיית המידע. לדוגמה - יתכן שבקורות ממוכנות תתוכננה לדווח על עסקאות מעל סכום מסוים לצורכי סקירה של ההנהלה, אך יתכן שהאחראים על ביצוע הסקירה לא יבינו את מטרת הדיווחים כאמור, ובהתאם לכך, עשויים שלא לסקור אותם או לחקור פריטים בלתי רגילים.

65. בנוסף לכך, ניתן לעקוף בקורות באמצעות קנוניה בין שני אנשים או יותר או באמצעות התעלמות בלתי נאותה של ההנהלה מבקרה פנימית. לדוגמה - ההנהלה עשויה להתקשר ב"הסכמים צדדיים" (Side Agreements) עם לקוחות אשר משנים את תנאיהם של חוזי המכירה הסטנדרטיים של הגוף המבוקר, דבר שעשוי לגרום להכרה בלתי נאותה בהכנסה. כמו כן, יתכן שתבוטל או לא תיערכנה בדיקות במסגרת התוכנה שנועדה לזהות ולדווח על עסקאות שסכומן עולה על מגבלות אשראי מסוימות.

66. עסקים קטנים יותר מעסיקים, בדרך כלל, עובדים במספר קטן יותר, דבר שעשוי להגביל את ההיקף שלגביו הפרדת תפקידים היא ברת-ביצוע. עם זאת, בתחומי מפתח, אפילו לגבי גופים מבוקרים קטנים ביותר, יתכן שיהיה זה בר-ביצוע לנקוט בדרגה מסוימת של הפרדת תפקידים או צורה אחרת של בקורות שאינן אמנם מתוחכמות אך הן אפקטיביות. האפשרות לביטול בקורות על ידי הבעלים-מנהל מותנית במידה רבה בסביבת הבקרה ובמיוחד, בחשיבות שהבעלים-מנהל מייחס לבקרה פנימית.

#### סביבת הבקרה

67. **על המבקר להשיג הבנה של סביבת הבקרה.** סביבת הבקרה כוללת את תפקידי (functions) המופקדים על בקרת העל ושל ההנהלה וכן את הגישה והמודעות לפעולות של אותם גורמים בנוגע לבקרה הפנימית בגוף המבוקר והחשיבות שהגוף המבוקר מייחס לסביבת הבקרה. סביבת הבקרה קובעת את האוירה בארגון, ומשפיעה על מודעות אנשיו לבקרה. סביבת הבקרה הינה היסוד לבקרה פנימית אפקטיבית, ומספקת משמעת ותוכן.



68. האחריות הראשונית למניעה וחשיפה של תרמית וטעות חלה הן על המופקדים על בקרת העל והן על ההנהלה של כל גוף מבוקר. בהקשר להערכת התכנון של סביבת הבקרה והקביעה אם הערכה כזאת נעשתה, ישיג המבקר הבנה כיצד ההנהלה, בהשגחתם של המופקדים על בקרת העל, יצרה וקיימה תרבות של הגינות והתנהגות לפי הקוד האתי, וקבעה בקרות על מנת למנוע ולחשוף תרמית וטעות בתוך הגוף המבוקר.
69. לצורכי הערכת התכנון של סביבת הבקרה של הגוף המבוקר, יבחן המבקר את המרכיבים הבאים וכיצד הם שולבו בתהליכי הגוף המבוקר:
- (א) תקשורת ואכיפה של יושרה (integrity) וערכי אתיקה - מרכיבים חיוניים המשפיעים על האפקטיביות של התכנון, הניהול והמעקב אחר בקרות;
  - (ב) מחויבות לכישורים - בחינת הנהלת הגוף המבוקר את רמת הכישורים הנדרשים לביצוע מטלות מסוימות וכיצד הן מיושמות;
  - (ג) מעורבות המופקדים על בקרת העל - אי-תלות בהנהלה, הניסיון ושיעור הקומה שלהם, היקף מעורבותם ובדיקה מדוקדקת של פעולותיהם, המידע שהם מקבלים, הדרגה שעד אליה מועלות סוגיות קשות והמשך הטיפול עם ההנהלה ופעולות הגומלין שלהם עם מבקרים פנימיים וחיצוניים;
  - (ד) תפיסת עולמה של ההנהלה וסגנון הפעולה שלה - גישת ההנהלה בנוגע לנטילת סיכונים עסקיים וניהולם, והגישות והפעולות שלה לגבי דיווח כספי, עיבוד מידע, תפקידים חשבונאיים ומבצעים;
  - (ה) מבנה ארגוני - המסגרת שבה מתוכננים, מבוצעים, מנוהלים ונסקרים פעולותיו של הגוף המבוקר להשגת יעדו;
  - (ו) הקצאה של סמכויות ואחריות - כיצד מוקצות סמכויות ואחריות של פעולות תפעוליות וכיצד נקבעים קשרי דיווח והיררכיה של סמכויות;

(ז) המדיניות והנהגים (practices) הקשורים למשאבי אנוש - גיוס, אוריינטציה, הכשרה, הערכה, ייעוץ, קידום, תיגמול ותיקון ליקויים.

70. לצורך הבנת מרכיבי סביבת הבקרה, ישקול המבקר גם את יישומם. בדרך כלל, ישיג המבקר ראיות ביקורת קשורות על ידי שילוב של בירורים ונוהלי הערכת סיכונים אחרים, לדוגמה - בירורים מסייעים באמצעות עיון במסמכים או בדיקתם. לדוגמה - באמצעות בירורים עם ההנהלה והעובדים, המבקר עשוי להשיג הבנה באשר לאופן שבו ההנהלה מתקשרת עם עובדיה ומעבירה להם את השקפותיה על נוהגים עסקיים והתנהגות לפי כללי האתיקה. המבקר יקבע אם יושמו בקרות על ידי כך שישקול, לדוגמה, אם ההנהלה קבעה קוד התנהגות פורמלי והאם היא פועלת באופן התומך בקוד או מתייחסת בסלחנות להפרותו של הקוד או שהיא מאשרת חריגה ממנו.

71. יתכן שראיות ביקורת המתייחסות למרכיבים של סביבת הבקרה לא תהיינה זמינות בדרך של תיעוד, במיוחד לגבי גופים מבוקרים קטנים יותר שבהם התקשורת בין ההנהלה לבין עובדים אחרים עשויה להיות בלתי פורמלית, אך אפקטיבית. לדוגמה - מחויבות ההנהלה לערכי אתיקה וכישורים מיושמת לעתים קרובות באמצעות ההתנהגות והגישות שהיא מפגינה בניהול עסקיו של הגוף המבוקר במקום באמצעות קוד התנהגות בכתב. כתוצאה מכך, גישות ההנהלה, המודעות והפעולות שלה הן בעלות חשיבות מיוחדת לצורך התכנון של סביבת הבקרה של גוף מבוקר קטן יותר. בנוסף לכך, הבעלים-מנהל מקבל על עצמו לעתים קרובות את התפקיד של אלה המופקדים על בקרת העל כאשר לא קיימים בעלים אחרים.

72. אחריותם הכוללת של המופקדים על בקרת העל מקבלת ביטוי בקודים של נוהג ובתקנות או הנחיות אחרות שהונהגו לתועלתם של המופקדים על בקרת העל. זהו תפקידם, אם כי לא היחיד, של המופקדים על בקרת העל להוות משקל נגד ללחצים על ההנהלה בהקשר לדיווח כספי. לדוגמה - הבסיס לתיגמול המנהלים עשוי להפעיל לחץ על ההנהלה אשר נובע מהאינטרסים הסותרים לגבי דיווח נאות ומההטבות הצפויות מתוצאות משופרות. בהקשר להבנה של תכנון סביבת הבקרה, ישקול המבקר נושאים כאלה כמו אי-תלותם של הדירקטורים ויכולתם להעריך את פעולותיה של ההנהלה. המבקר ישקול גם האם קיימת ועדת ביקורת המבינה את עסקי הגוף המבוקר ויכולה להעריך אם הדוחות הכספיים משקפים

באופן נאות, מכל הבחינות המהותיות, בהתאם למסגרת הדיווח הכספי המתאימה.

73. טבעה של סביבת הבקרה בגוף המבוקר הינה כזו שיש לה השפעה מחלחלת מבחינת ההערכה של הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. לדוגמה - בקורות של בעלים-מנהל עשויות למתן את ההשפעה של העדר הפרדה של תפקידים בעסק קטן, או דירקטוריון שהוא פעיל ובלתי תלוי עשוי להשפיע על תפיסת עולם וסגנון הפעולה של הנהלה בכירה בגופים מבוקרים גדולים יותר. הערכת המבקר את תכנון סביבת הבקרה של הגוף המבוקר כוללת בחינה אם עוצמות מרכיבי סביבת הבקרה מספקות במצטבר בסיס נאות עבור המרכיבים האחרים של הבקרה הפנימית, והן אינן עשויות להתערער עקב נקודות תורפה בסביבת הבקרה. לדוגמה - מדיניות ונוהגים הקשורים למשאבי אנוש והמכונים לגיוס צוות עובדים שיש לו כישורים בתחומים כספיים, חשבונאיים ובתחום טכנולוגיית המידע יתכן שלא ימתנו נטייה של הנהלה בכירה לנפח רווחים. שינויים בסביבת הבקרה עשויים להשפיע על הרלבנטיות של מידע שהתקבל במסגרת של ביקורות קודמות. לדוגמה - החלטה של ההנהלה להתחייב להשקיע משאבים נוספים בגין פעולות הכשרה ומודעות לדיווח כספי עשויה להקטין את הסיכון לטעויות בעיבוד של מידע כספי. לחלופין, אי-יכולת ההנהלה להקצות משאבים במידה מספקת כדי לטפל בסיכונים אבטחה הנוצרים בשל טכנולוגיית המידע עשויה להשפיע באופן שלילי על בקרה פנימית על ידי כך שהיא תאפשר שיחולו שינויים בלתי נאותים בתוכנות מחשב או בנתונים, או שהיא תאפשר עיבוד של עסקאות בלתי מורשות.

74. קיום משביע רצון של סביבת בקרה יכול להוות גורם חיובי כאשר מעריך המבקר את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית וכן - כמוסבר בסעיף 5 לתקן ביקורת (ישראל) 330 בדבר "נוהלי המבקר במענה לסיכונים שהוערכו" - משפיע על האופי, העיתוי וההיקף של הנהלים הנוספים שהמבקר נוקט בהם. במיוחד, הדבר עשוי לסייע להקטנת הסיכון לתרמית, למרות שקיום סביבת בקרה באופן משביע רצון אינו מהווה גורם מרתיע באופן מוחלט. לעומת זאת, נקודות תורפה בסביבת הבקרה עשויים לערער את האפקטיביות של בקורות ולכן להיות גורם שלילי בהערכת המבקר את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית, במיוחד בקשר לתרמית.

75. סביבת הבקרה, כשלעצמה, אינה מונעת, או חושפת ומתקנת, הצגה מוטעית מהותית בסוגי עסקאות, יתרות חשבון וגילויים וכן במצגים המתייחסים. אי-לכך, ישקול המבקר, בדרך כלל, את ההשפעה של

מרכיבים אחרים יחד עם סביבת הבקרה בבואו להעריך את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית; לדוגמה - המעקב אחר בקורות וההפעלה של פעילויות בקרה מיוחדות.

תהליך הערכת סיכונים בגוף המבוקר

76. **על המבקר להשיג הבנה של תהליכי הגוף המבוקר לזיהוי סיכונים עסקיים שהם רלבנטיים ליעדים של דיווח כספי ולהחליט אודות הפעולות לטיפול באותם סיכונים, והתוצאות הנובעות מכך.** התהליך האמור מתואר כ"תהליכי הגוף המבוקר להערכת סיכונים" ומהווה את הבסיס לאופן שבו ההנהלה קובעת את הסיכונים שיש לנהל.

77. לצורך הערכת התכנון והביצוע של התהליך להערכת סיכונים בגוף המבוקר, יקבע המבקר כיצד מזהה ההנהלה סיכונים עסקיים שהם רלבנטיים לדיווח כספי, אומדת את משמעותם של הסיכונים, מעריכה את הסיכוי להתרחשותם, ומחליטה על הצעדים שיש לנקוט לצורך ניהולם. אם התהליך להערכת סיכונים של הגוף המבוקר הינו נאות בנסיבות העניין, יש בו כדי לסייע למבקר בזיהוי סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית.

78. המבקר יערוך בירורים אודות סיכונים עסקיים שזוהו על ידי ההנהלה וישקול אם יש בהם כדי להביא לידי הצגה מוטעית מהותית. במהלך הביקורת, עשוי המבקר לזהות סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית שלא עלה בידי ההנהלה לזהותם. במקרים כאלה, ישקול המבקר אם קיים סיכון בסיסי מסוג כזה שהיה מקום לזהותו באמצעות התהליך להערכת סיכונים בגוף המבוקר, ואם כך היו פני הדברים, מדוע אותו תהליך כשל והאם התהליך אמנם נאות בנסיבות העניין. אם, כתוצאה מכך, מגיע המבקר למסקנה שקיים ליקוי מהותי בתהליך להערכת סיכונים בגוף המבוקר, יצור המבקר קשר עם המופקדים על בקרת העל כאמור בסעיף 120 להלן.

79. בגוף מבוקר קטן יותר, יתכן שהמבקר לא ינקוט בתהליך להערכת סיכונים פורמלי כמתואר בסעיף 76 לעיל. לגבי גופים מבוקרים כאלה, המבקר ידון עם ההנהלה כיצד עליה לזהות סיכונים לעסק וכיצד עליה לטפל בהם.

מערכת המידע, לרבות התהליכים העסקיים הקשורים, הרלבנטית לדיווח  
כספי ותקשורת

80. מערכת המידע הרלבנטית ליעדי הדיווח הכספי, הכוללת את  
המערכת החשבונאית, מורכבת מנהלים ורשומות שנוצרו לצורך  
ייזום, רישום ועיבוד של עסקאות הגוף המבוקר (כמו גם אירועים  
ומצבים) ודיווח עליהם ועל מנת לקיים חובת אחריות ודיווח  
(accountability) בנוגע לנכסים, להתחייבויות ולהון העצמי  
המתייחסים.

81. על המבקר להשיג הבנה של מערכת המידע, לרבות התהליכים  
העסקיים הקשורים, הרלבנטית לדיווח כספי, לרבות התחומים  
הבאים:

- סוגי העסקאות בתחום פעילותו של הגוף המבוקר שהן  
משמעותיות לדוחות הכספיים;
- הנהלים, הן במסגרת טכנולוגיית המידע והן במסגרת ידנית,  
המיושמים בייזום, רישום, עיבוד ודיווח על העסקאות  
האמורות בדוחות הכספיים;
- רשומות חשבונאיות קשורות, בין אם בעיבוד אלקטרוני או  
באופן ידני, התומכות במידע, והסעיפים הספציפיים בדוחות  
הכספיים, לגבי הייזום, הרישום, העיבוד והדיווח של עסקאות;
- כיצד מערכת המידע קולטת אירועים ונסיבות, להבדיל מסוגי  
עסקאות, המשמעותיים לדוחות הכספיים;
- התהליך של דיווח כספי שנעשה בו שימוש בעריכת הדוחות  
הכספיים של הגוף המבוקר, לרבות קביעת אומדנים  
משמעותיים בחשבונאות וגילויים.

82. בהשגת ההבנה האמורה, ישקול המבקר את הנהלים שנעשה בהם  
שימוש להעברת מידע מהמערכות לעיבוד עסקאות לכרטסת  
הראשית (general ledger) או למערכות הדיווח הכספי. המבקר  
ישג גם הבנה אודות נוהלי הגוף המבוקר לקלוט מידע שהוא רלבנטי  
לדיווח הכספי בגין אירועים ונסיבות, מלבד סוגי עסקאות, כגון פחת  
והפחתה של נכסים ושינויים בכושר החזר של החייבים.

83. מערכת מידע של גוף מבוקר כוללת, בדרך כלל, את השימוש  
ברישומי יומן (journal entries) סטנדרטיים הדרושים, באופן חוזר  
ונשנה, לרישום עסקאות, כמו מכירות, רכישות, ותשלומים במזומן

בכרטסת הראשית, או לרישום אומדנים בחשבונאות שנעשים מדי פעם על ידי ההנהלה, כמו שינויים באומדן של חשבונות חייבים שאינם ניתנים לגבייה.

84. תהליך דיווח כספי של גוף מבוקר כולל גם את השימוש ברישומי יומן לא סטנדרטיים לצורך הרישום של עסקאות או התאמות שאינן חוזרות ונשנות והן בלתי רגילות. דוגמאות לרישומים כאלה כוללות התאמות בגין איחוד דוחות כספיים ורישומים בגין צירופי עסקים (business combination) או מימוש או אומדנים שאינם חוזרים ונשנים כגון ירידת ערך של נכס. במערכות של כרטסת ראשית שהן ידניות, על גבי נייר (paper based), ניתן לזהות רישומי יומן סטנדרטיים באמצעות בדיקה של כרטסות, יומנים ותיעוד תומך. עם זאת, כאשר נעשה שימוש בנהלים ממוכנים כדי לנהל את הכרטסת הראשית ולערוך את הדוחות הכספיים, יתכן שרישומים כאלה יהיו קיימים רק במתכונת אלקטרונית וניתן יהיה לזהות אותם יותר בקלות באמצעות השימוש בטכניקות של ביקורת בסיוע מחשב.

85. הכנת הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר כוללת נהלים המתוכננים להבטיח הכללת מידע שנדרש לגלותו על-פי המסגרת המתאימה לדיווח כספי. מידע זה נצבר, נרשם, מעובד, מתומצת ומדווח באופן נאות בדוחות הכספיים.

86. בהשגת ההבנה כאמור, יבחן המבקר סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית המתייחסת לביטול בלתי נאות של בקורות על רישומי יומן והבקורות הקשורות לרישומי יומן לא סטנדרטיים. לדוגמה - תהליכים ובקורות ממוכנים עשויים להקטין את הסיכון של טעות הנעשית בשגגה אך הם אינם מתגברים על הסיכון שבעלי תפקידים עשויים לבטל באופן בלתי נאות תהליכים ממוכנים כאלה. לדוגמה - באמצעות שינוי הסכומים אשר מועברים באופן אוטומטי לכרטסת הראשית או למערכת לדיווח כספי. בנוסף לכך, על המבקר להיות מודע לכך שכאשר נעשה שימוש בטכנולוגיית המידע בכדי להעביר מידע באופן אוטומטי, יתכן אז שתהיינה מעט ראיות, אם בכלל, הנראות לעין באשר להתערבות כזאת במערכות המידע.

87. המבקר ישיג גם הבנה כיצד עיבוד מוטעה של עסקאות טופל לדוגמה - האם קיים קובץ ארעי (suspense file) וכיצד נעשה בו שימוש על ידי הגוף המבוקר כדי להבטיח שפריטים ארעיים הוסדרו בעיתוי הראוי, וכיצד נטרול בקורות או עקיפתן מטופלים ומוסברים.

88. המבקר ישיג הבנה של מערכת המידע של הגוף המבוקר המתייחסת לדיווח כספי בהתחשב בנסיבות של הגוף המבוקר. דבר זה יכלול השגת הבנה באשר לאופן שבו עסקאות נוצרות במסגרת התהליכים העסקיים של הגוף המבוקר. תהליכים כאלו מייצגים את הפעילויות שתוכננו כדי לפתח, לרכוש, לייצר, למכור ולהפיץ את המוצרים והשירותים של הגוף המבוקר; להבטיח ציות להוראות חוקים ותקנות ולרשום מידע, לרבות מידע המתייחס לנושאים חשובים ודיווח כספי.

89. **על המבקר להבין כיצד תפקידים ואחריות וכן עניינים משמעותיים הקשורים לדיווח כספי מתוקשרים בגוף המבוקר.** תקשורת כרוכה בהבנת תפקידים ואחריות פרטניים הקשורים לבקרה פנימית על דיווח כספי ויכולה להתבטא בצורה של תדריכים על מדיניות ועל דיווח כספי. התקשורת כוללת את מידת ההבנה של צוות העובדים באשר לאופן שבו קשורות פעולותיהם, בתחום מערכת המידע המתייחסת לדיווח כספי לעבודתם של אחרים. כמו כן, תקשורת זו כוללת גם הבנה באשר לאמצעים לדיווח על חריגים לרמה גבוהה יותר המתאימה בתוך הגוף המבוקר. שימוש באפיקי תקשורת פתוחים מסייע לוודא שחריגים ידווחו ותינקט פעולה מתאימה בנדון. הבנת המבקר את התקשורת הקשורה לנושאים של דיווח כספי כוללת גם תקשורת בין ההנהלה לבין המופקדים על בקרת העל, במיוחד ועדת הביקורת, כמו גם תקשורת חיצונית כגון זו עם גופים מפקחים.

#### פעולות בקרה

90. **על המבקר להשיג הבנה מספקת של פעולות הבקרה לצורך הערכת הסיכונים להצגה מוטעית מהותית ברמת המצגים ולצורך תכנון נוהלי ביקורת נוספים במענה לסיכונים שהוערכו.** פעולות בקרה מהוות את המדיניות והנהלים המסייעים להבטיח שהנחיות ההנהלה תוגשמה; לדוגמה - שנקטות הפעולות הדרושות לטיפול בסיכונים המאיימים על השגת יעדי הגוף המבוקר. לפעולות בקרה, בין אם במסגרת טכנולוגיית המידע או במסגרת מערכות ידניות, יש יעדים שונים והן מיושמות ברמות ארגוניות ותפקודיות שונות. דוגמאות של פעולות בקרה מיוחדות כוללת את אלה הקשורות לעניינים הבאים:

- הרשאה;
- סקירות ביצוע;

- עיבוד מידע;
- בקורות פיזיות;
- הפרדת תפקידים.

91. בהקשר להשגת הבנה של פעולות בקרה, השיקול העיקרי של המבקר הוא האם, וכיצד, פעולות בקרה ספציפיות, באופן נפרד או בשילוב עם פעולות אחרות, מונעת, או חושפת ומתקנת, הצגה מוטעית מהותית בסוגי עסקאות, יתרות חשבון, או גילוי. פעולות בקרה שהן רלבנטיות לביקורת הן אלה שלגביהן מוצא המבקר לנחוץ להשיג הבנה כדי להעריך סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית ברמה של המצגים ולתכנן ולבצע נוהלי ביקורת נוספים במענה לסיכונים שהוערכו. ביקורת אינה מחייבת הבנה של כל פעולות הבקרה הקשורות לכל סוג משמעותי של עסקאות, יתרות חשבון, וגילויים בדוחות הכספיים או לכל המצגים המתייחסים אליהם. הדגש שניתן על ידי המבקר הוא על זיהוי והשגת הבנה אודות פעולות בקרה הקשורות לטיפול בתחומים שבהם מעריך המבקר שהצגה מוטעית מהותית צפויה יותר להתרחש. כאשר מספר רב של פעולות בקרה משיג את אותו יעד, אין צורך להשיג הבנה לגבי כל אחת מפעולות הבקרה הקשורות ליעד כזה.

92. המבקר ישקול את הידע אודות קיומן או היעדרן של פעולות בקרה שההבנה לגביהם הושגה ממרכיבים אחרים של בקרה פנימית לצורך הקביעה האם יש צורך להקדיש תשומת לב נוספת להשגת הבנה של פעולות בקרה. בהקשר להתייחסות האם פעולות בקרה הן רלבנטיות לביקורת, יעריך המבקר את הסיכונים שזוהו על ידו ואשר עשויים להביא לידי הצגה מוטעית מהותית. כמו כן, פעולות בקרה הן רלבנטיות לביקורת אם המבקר נדרש להעריך אותם כמתואר בסעיפים 113 ו-115 להלן.

93. **על המבקר להשיג הבנה באשר לתגובת הגוף המבוקר לסיכונים הנובעים מטכנולוגיית המידע.** השימוש בטכנולוגיית המידע משפיע על הדרך שבה מיושמות פעולות הבקרה. המבקר ישקול אם הגוף המבוקר הגיב במידה מספקת, לסיכונים הנובעים מטכנולוגיית המידע, על ידי קביעת בקורות כלליות ואפקטיביות של טכנולוגיית המידע וכן על ידי בקורות יישום (application controls). מנקודת מבט המבקר, בקורות על מערכות של טכנולוגיית המידע הן אפקטיביות כאשר נשמרת על-ידן מהימנות (integrity) המידע ואבטחת הנתונים המעובדים באמצעותן.



94. בקורות כלליות של טכנולוגיית המידע הינן מדיניות ונהלים הקשורים למספר יישומים סביב מערכות המידע. בקורות כלליות של טכנולוגיית המידע תומכות ביעילות התפקוד של בקורות היישומים על ידי סיוע בהבטחת המשך הפעילות הנאותה של מערכות מידע. בקורות כלליות של טכנולוגיית המידע משמרות את מהימנות המידע ואבטחתו וכוללות, בדרך כלל, את הבקורות על:

- מרכז המידע והפעולות ברשת.
- רכישת תוכנות, שינויים ותחזוקה של תוכנות.
- אבטחת גישה.
- רכישה, פיתוח ותחזוקה של מערכת יישום (application system).

בקורות אלה, מיושמות בדרך כלל, לצורך הטיפול בסיכונים שצוינו בסעיף 60 לעיל.

95. בקורות יישום הינן תהליכים ידניים או ממוכנים המופעלים בדרך כלל ברמה של תהליך עסקי. בקורות יישום עשויות להיות בקורות מונעות או בקורות חושפות המיועדות לוודא את מהימנות הרישומים החשבונאיים. בהתאם לכך, בקורות יישום קשורות לתהליכי הייזום, הרישום, העיבוד והדיווח של עסקאות או מידע כספי אחר. בקורות אלו מסייעות להבטיח שהעסקאות שבוצעו הינן מאושרות ונרשמו ועובדו באופן מלא ובמדויק. דוגמאות לכך כוללות בדיקות של נתוני קלט ובדיקות של רצף אסמכתאות יחד עם מעקב ידני על דוחות חריגים או תיקון במועד הזנת הנתונים.

#### מעקב אחר בקורות

96. על המבקר להשיג הבנה של סוגי הפעילויות העיקריים שנעשה בהם שימוש על ידי הגוף המבוקר לצורך מעקב אחר בקרה פנימית על דיווח כספי, לרבות אלה הקשורות לאותן פעילויות בקרה שהן רלבנטיות לביקורת, וכיצד יזם הגוף המבוקר פעולות מתקנות לבקורות שלו.

97. מעקב אחר בקורות הינו תהליך להערכת אפקטיביות הביצוע של בקרה פנימית על פני זמן. תהליך זה כרוך בהערכה של התכנון וההפעלה של בקורות בעיתוי הנכון ונקיטת פעולות מתקנות דרושות בגין שינויים בנסיבות. ההנהלה עוקבת אחר בקורות באמצעות פעולות מתמשכות, הערכות נפרדות, או שילובן. פעולות מעקב שוטף

משולבות לעתים קרובות בפעולות הרגילות החוזרות ונשנות של הגוף המבוקר וכוללות פעולות סדירות של ניהול ופיקוח.

98. בגופים מבוקרים רבים, מבקרים פנימיים, או צוות עובדים המבצע תפקידים דומים, תורמים למעקב אחר פעולותיו של הגוף המבוקר. להנחיות נוספות בעניין זה, ראה תקן ביקורת (ישראל) 610 בדבר "התחשבות בעבודת הביקורת הפנימית". פעולות המעקב של ההנהלה עשויות גם לכלול את השימוש במידע הנובע מתקשורת עם צדדים חיצוניים כגון תלונות של לקוחות וכן הערות של גופים מפקחים העשויות להצביע על בעיות או להבליט תחומים המחייבים שיפור.

99. חלק ניכר של המידע שנעשה בו שימוש לצורך המעקב עשוי להיות מופק באמצעות מערכת המידע של הגוף המבוקר עצמו. אם ההנהלה מניחה שהנתונים שנעשה בהם שימוש לצורך המעקב הם נכונים מבלי שיש בסיס לאותה הנחה, הרי שיתכנו אז טעויות במידע, דבר שעשוי להוביל את ההנהלה למסקנות שגויות מפעולות המעקב שלה. המבקר ישיג הבנה אודות מקורות המידע הקשורים לפעולות המעקב של הגוף המבוקר, וכן אודות הבסיס שעל פיו מעריכה ההנהלה שהמידע מהימן במידה מספקת לצרכים אלה. כאשר המבקר מתכוון לעשות שימוש במידע שסופק על ידי הגוף המבוקר לצורכי פעולות המעקב, כגון דיווחים של המבקר הפנימי, ישקול המבקר אם המידע מספק בסיס מהימן והינו מפורט במידה מספקת לצרכיו.

### **הערכת הסיכונים להצגה מוטעית מהותית**

100. **על המבקר לזהות ולהעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית ברמת הדוחות הכספיים, וברמת המצגים בגין סוגי עסקאות, יתרות חשבון והגילוי. לביצוע מטרה זו, המבקר:**

- יזהה סיכונים במהלך תהליך השגת ההבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות בקורות רלבנטיות הקשורות לסיכונים, ויבחן סוגי עסקאות, יתרות חשבון וגילויים בדוחות הכספיים;
- ייחס את הסיכונים המזוהים לדברים שעשויים להשתבש ברמת המצגים;
- ישקול אם דרגת הסיכונים היא כזו שיכולה להביא לידי הצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים; וכן

- ישקול את הסבירות לכך שהסיכונים יכולים להביא לידי הצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים.
101. המבקר ישתמש במידע שנצבר בעקבות ביצוע נהלים להערכת סיכונים, לרבות ראיות הביקורת שהושגו במסגרת הערכת התכנון של בקורות והקביעה אם הן יושמו, בתור ראיות ביקורת, לתמיכה בהערכת הסיכונים. המבקר ישתמש בהערכת הסיכונים בכדי לקבוע את האופי, העיתוי וההיקף של נוהלי ביקורת נוספים שיבוצעו.
102. המבקר יקבע אם הסיכונים שזוהו המתייחסים להצגה מוטעית מהותית מתייחסים לסוגים מיוחדים של עסקאות, יתרות חשבון, וגילויים ומצגים קשורים אליהם, או האם הם מתייחסים במידה נרחבת לדוחות הכספיים בכללותם ועלולים להשפיע על מספר רב של מצגים. יתכן שהסיכונים האחרונים (סיכונים ברמת הדוחות הכספיים) ינבעו במיוחד מסביבת בקרה חלשה.
103. אופי הסיכונים הנובעים מסביבת בקרה חלשה הינו כזה שלא צפוי שהם יהיו מוגבלים לסיכונים פרטניים מיוחדים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית, בסוגי עסקאות ספציפיים, יתרות מאזניות וגילויים. לעומת זאת, לנקודות תורפה כמו היותה של ההנהלה בלתי מיומנת דייה, יתכן שתהא השפעה נרחבת על הדוחות הכספיים ויתכן שתחייב התייחסות מקיפה של המבקר.
104. בהערכת הסיכונים, עשוי המבקר לזהות את הבקורות שצפויות למנוע, או לחשוף ולתקן, הצגה מוטעית מהותית המתייחסת למצגים ספציפיים. בדרך כלל, ישיג המבקר הבנה של בקורות וייחס אותה למצגים בהקשר לתהליכים ולמערכות שבהן הבקורות קיימות. ביצוע הערכת סיכונים על-ידי המבקר יהיה מועיל מאחר שפעולות בקרה פרטניות אינן כשלעצמן מספיקות לעיתים קרובות כדי לטפל בסיכון. בדרך כלל, רק מספר רב של פעולות בקרה, יחד עם מרכיבים אחרים של בקרה פנימית, יהיו מספיקים כדי לטפל בסיכון.
105. מנגד, יתכן שלפעולות בקרה מסוימות תהיה השפעה ספציפית על מצג פרטני הגלום בסוגים מסוימים של עסקאות או יתרות מאזניות. לדוגמה - פעולות הבקרה שהגוף המבוקר קבע בכדי להבטיח שצוות העובדים שלו יבצע באופן נאות ספירה ורישום של המפקד הפיזי השנתי של המלאי, מתייחסות ישירות לקביעה של קיום ושלמות יתרת המלאי.

106. בקורות יכולות להיות קשורות באופן ישיר או בלתי ישיר למצג מסוים. ככל שהזיקה הינה עקיפה יותר, כך אותה בקרה עשויה להיות פחות אפקטיבית מבחינת המניעה, או החשיפה והתיקון של הצגה מוטעית בגין אותו מצג. לדוגמה - סקירה של מנהל מכירות על תמצית הפעילות של מכירות לפי אזורים המתייחסת לחנויות מסוימות קשורה, בדרך כלל, רק באופן עקיף למצג של שלמות ההכנסות ממכירות. אי-לכך, יתכן שיהיה זה פחות אפקטיבי מבחינת הקטנת הסיכון לגבי אותו מצג מאשר בקורות שהן קשורות באופן ישיר יותר לאותו מצג, כגון התאמה של תעודות משלוח עם מסמכי החשבונות שהוגשו.

107. הבנת המבקר את הבקרה הפנימית עשויה לעורר ספקות באשר להיות הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר ניתנים לביקורת. יתכן שהחששות בנוגע ליושרה של הנהלת הגוף המבוקר יהיו כה חמורות עד כדי כך שיגרמו למבקר להגיע למסקנה שהסיכון להצגה מטעה של ההנהלה בדוחות הכספיים הוא כזה שאינו מאפשר עריכת ביקורת. כמו כן, יתכן שהחששות בנוגע למצבן של רשומות חשבונאיות של הגוף המבוקר ומהימנותן יגרמו למבקר להגיע למסקנה שאין זה סביר שראיות ביקורת נאותות ומספיקות תהיינה זמינות בכדי לאפשר מתן חוות דעת בלתי מסוייגת על הדוחות הכספיים. בנסיבות כאלה, ישקול המבקר את הצורך להסתייג בדוח רואה החשבון המבקר או להימנע ממתן חוות דעת, לפי העניין. חובתו של המבקר היא להביע דיעה בלתי תלויה ולהביא לידי ביטוי את חוות דעתו, ואין הוא יכול להימנע מלמלא אחר חובה זו. יחד עם זאת, במקרים מסוימים, לא תהא למבקר אפשרות אחרת אלא לשקול התפטרות מתפקידו.

### **סיכונים משמעותיים המחייבים שיקול מיוחד של הביקורת**

108. כחלק מהערכת הסיכונים כמתואר בסעיף 100 לעיל, על המבקר לקבוע איזה מהסיכונים שזוהו הם, לפי שיקול דעתו של המבקר, סיכונים המחייבים שיקול מיוחד של הביקורת (סיכונים כאלה מוגדרים כ"סיכונים משמעותיים"). בנוסף לכך, בסעיפים 44 ו-51 לתקן ביקורת (ישראל) 330 בדבר "נוהלי המבקר במענה לסיכונים שהוערכו" מתוארות ההשלכות של זיהוי סיכון כמשמעותי על הצורך בנוהלי ביקורת נוספים.

109. הקביעה של סיכונים משמעותיים, דבר שעולה ברוב הביקורות, הינה נושא לשיקול דעת מקצועי של המבקר. בהפעלת שיקול דעת זה, המבקר לא יביא בחשבון את ההשפעה של בקורות שזוהו

הקשורות לסיכון, וזאת בכדי לקבוע האם אופיו של הסיכון, הגודל והיקף הטעות האפשרית לרבות האפשרות שהסיכון עשוי להביא למספר הצגות מוטעות, והסבירות שהסיכון יתרחש, הם כאלה המחייבים שיקול מיוחד של הביקורת. לגבי עסקאות שגרתיות שאינן מורכבות ואשר נרשמות באופן שיטתי קיימת סבירות נמוכה שהן תגרומנה לסיכונים משמעותיים, זאת מאחר שיש להן סיכונים מובנים במידה קטנה יותר. מאידך, סיכונים משמעותיים נובעים לעתים קרובות מסיכונים עסקיים אשר עשויים להביא לידי הצגה מוטעית מהותית. בהקשר לשיקול אודות אופיים של הסיכונים, יעריך המבקר מספר עניינים, הכוללים:

- האם הסיכון הוא סיכון של תרמית;
- האם הסיכון קשור להתפתחויות משמעותיות שחלו לאחרונה בתחומים כלכליים וחשבונאיים או אחרים, ולכן נדרש להקדיש לו תשומת לב מיוחדת;
- מורכבותן של העסקאות;
- האם הסיכון כרוך בעסקאות משמעותיות עם צדדים קשורים;
- דרגת הסובייקטיביות במדידת המידע הכספי הקשור לסיכונים, במיוחד אלה הכרוכים באי-וודאות נרחבת של מדידה;
- האם הסיכון קשור לעסקאות משמעותיות שהן מחוץ למהלך העסקים הרגיל של הגוף המבוקר, או שהן נחשבות כבלתי רגילות.

110. סיכונים משמעותיים קשורים לעתים קרובות לעסקאות משמעותיות שאינן שגרתיות ולשקול דעת. עסקאות בלתי שגרתיות הינן עסקאות שהן בלתי רגילות בשל גודלן, או אופיין, ולכן מתרחשות לעתים נדירות. נושאים הנתונים לשיקול דעת עשויים לכלול גיבוש של אומדנים בחשבונאות שלגביהם קיימת אי-וודאות משמעותית של מדידה.

111. יתכן שסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית יהיו גדולים יותר בגין סיכונים הקשורים לעסקאות משמעותיות בלתי שגרתיות הנובעים מנושאים כמו אלה המפורטים להלן:

- מעורבות גדולה יותר של ההנהלה בקביעת הטיפול החשבונאי;
- מעורבות ידנית גדולה יותר באיסוף נתונים ועיבודם;
- חישובים או כללים חשבונאיים מורכבים;

- עסקאות בלתי שגרתיות, שאופיין עשוי לגרום לגוף המבוקר בעיות ביישום אפקטיבי של בקורות על סיכונים.

112. יתכן שסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית יהיו גדולים יותר בגין סיכונים הקשורים לנושאים המחייבים שיקול דעת משמעותי לגבי גיבושם של אומדנים בחשבונאות, הנובעים מעניינים כמו אלה המפורטים להלן:

- כללים חשבונאיים המתייחסים לאומדנים בחשבונאות או להכרה בהכנסה אשר עשויים להיות נתונים לפרשנות שונה;
- שיקול הדעת הנדרש עשוי להיות סובייקטיבי, מורכב או מחייב קביעת הנחות לגבי ההשפעות של אירועים עתידיים, לדוגמה - שיקול דעת אודות שווי הוגן.

113. **לגבי סיכונים משמעותיים, על המבקר להעריך, במידה שהוא עדיין לא עשה זאת, את התכנון של הבקורות הקשורות של הגוף המבוקר לרבות פעולות בקרה רלבנטיות, ולקבוע האם הן בוצעו.** על המבקר להשיג הבנה של הבקורות של הגוף המבוקר הקשורות לסיכונים משמעותיים בכדי לספק לו מידע במידה מספקת לצורך פיתוח גישת ביקורת אפקטיבית. ההנהלה אמורה להיות מודעת לסיכונים משמעותיים; עם זאת, לעתים קרובות סיכונים הקשורים לנושאים בלתי שגרתיים או נושאים משמעותיים הנתונים לשיקול דעת פחות סביר שיהיו כפופים לבקורות שגרתיות. אי-לכך, הבנת המבקר באשר לכך אם תוכננו ויושמו על-ידי הגוף המבוקר בקורות בגין סיכונים משמעותיים כאלה כוללת האם וכיצד מגיבה ההנהלה לסיכונים והאם פעולות בקרה, כמו סקירה של הנחות על ידי ההנהלה הבכירה או מומחים, תהליכים פורמליים בגין הערכה או אישור על-ידי אלה המופקדים על בקרת העל בוצעו בכדי לטפל בסיכונים. לדוגמה - כאשר קיימים אירועים חד-פעמיים, כמו קבלת הודעה על תביעה משפטית משמעותית, בחינת תגובת הגוף המבוקר תכלול התייחסות אם הועברה ההודעה למומחים מתאימים (כגון יועץ משפטי פנימי או חיצוני), האם נעשתה הערכה של תוצאות אפשריות של התביעה, וכיצד מוצע לתת לדבר גילוי בדוחות הכספיים.

114. אם ההנהלה לא הגיבה כיאות על-ידי יישום בקורות על סיכונים משמעותיים ואם, כתוצאה מכך, מעריך המבקר שקיים ליקוי מהותי בבקרה הפנימית של הגוף המבוקר, אזי יתקשר המבקר בעניין זה עם אלה המופקדים על בקרת העל כנדרש על-פי סעיף 120

לעיל. בנסיבות אלה, ישקול המבקר גם את ההשלכות שתחולנה על  
הערכת הסיכונים על-ידיו.

**סיכונים שלגביהם בדיקות מבססות בלבד אינן מספקות ראיות ביקורת  
נאותות במידה מספקת**

115. כחלק מהערכת הסיכונים כמתואר בסעיף 100 לעיל, על המבקר  
להעריך את תכנון הבקורות ויישומן בגוף המבוקר, לרבות פעולות  
בקרה רלבנטיות, בהתייחס לאותם סיכונים שלגביהם, לפי שיקול  
דעתו של המבקר, אין זה אפשרי או אין זה בר-ביצוע להקטין את  
הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית ברמת המצגים  
לרמה נמוכה מקובלת רק על ידי השגת ראיות ביקורת באמצעות  
בדיקות מבססות. להשלכות של זיהוי סיכונים כאלה על הצורך  
בנוהלי ביקורת נוספים ניתן ביטוי בסעיף 25 לתקן ביקורת (ישראל)  
330 בדבר "נוהלי המבקר במענה לסיכונים שהוערכו".

116. השגת ההבנה של מערכת המידע בגוף המבוקר הרלבנטית לדיווח  
הכספי, מאפשרת למבקר לזהות סיכונים המתייחסים להצגה  
מוטעית מהותית הקשורה באופן ישיר לרישום של סוגי עסקאות או  
יתרות חשבון שגרתיות, ולעריכת דוחות כספיים אמינים; סיכונים  
אלה כוללים סיכונים המתייחסים לעיבוד נתונים בלתי מדויק או  
לא שלם. בדרך כלל, סיכונים כאלה קשורים לסוגי עסקאות  
משמעותיות כמו הכנסות, רכישות ותקבולים או תשלומים  
במזומנים של הגוף המבוקר.

117. מאפייני עסקאות שגרתיות בתחום העסקי המתבצעות מדי יום  
מאפשרים לעתים קרובות להשתמש במידה רבה בעיבוד ממוכן תוך  
מעורבות ידנית מועטה, אם בכלל. בנסיבות כאלה, יתכן שיהיה זה  
בלתי אפשרי לנקוט רק בבדיקות מבססות ביחס לסיכון. לדוגמה -  
בנסיבות של ייזום, רישום, עיבוד, או דיווח באופן אלקטרוני, כמו  
במערכת משולבת, של כמות משמעותית של מידע של גוף מבוקר,  
עשוי המבקר להחליט שאין זה אפשרי לתכנן בדיקות מבססות  
אפקטיביות שכשלעצמן יספקו ראיות ביקורת נאותות ומספיקות  
לכך שסוגים רלבנטיים של עסקאות או יתרות חשבון אינן מוצגות  
באופן מוטעה מהותית. במקרים כאלה, ראיות ביקורת עשויות  
להיות זמינות רק במתכונת אלקטרונית, והמידה המספקת של  
מתכונת זו ונאותותה תהיינה מותנות, בדרך כלל, באפקטיביות  
הבקורות בנוגע לדיוק ולשלמות. בנוסף לכך, האפשרות לייזום  
ולשינוי בלתי הולמים של מידע שיתרחש ולא ייחשף עשויה להיות  
רבה יותר אם הייזום, הרישום, העיבוד או הדיווח של המידע יהיה

רק במתכונת אלקטרונית ואם בקורות נאותות אינן מופעלות באופן אפקטיבי.

118. להלן מובאות דוגמאות של מצבים בהם עשוי המבקר להיווכח לדעת שאין זה אפשרי לתכנן בדיקות מבססות יעילות אשר כשלעצמן מספקות ראיות ביקורת נאותות ומספיקות לכך שמצגים מסוימים אינם מוצגים באופן מוטעה מהותית:

- גוף מבוקר שמנהל את עסקיו תוך שימוש בטכנולוגיית מידע במטרה ליזום הזמנות לרכישה ומשלוח של טובין, בהתבסס על כללים שנקבעו מראש באשר לסוג הטובין שיש להזמין ובאילו כמויות ובאשר לתשלום ההתחייבויות לזכאים הקשורים בהתבסס על החלטות שנקבעו על-פי השיטה המיושמת בגוף המבוקר (system-generated) לאחר שאומתה קבלת הטובין ותנאי התשלום. מסמכים אחרים בגין הזמנות שנמסרו או טובין שנתקבלו אינם מופקים או שאינם קיימים, למעט אלה באמצעות המערכת של טכנולוגיית המידע;
- גוף מבוקר המספק שירותים ללקוחות דרך אמצעי תקשורת אלקטרוניים (לדוגמה - ספק של שירותי אינטרנט או חברת טלקומוניקציה) ומשתמש בטכנולוגיית מידע בכדי לקיים יומן בדבר השירותים המסופקים ללקוחותיו, יוזם ומעבד את חשבוניותיו בגין השירותים ורושם סכומים כאלה באופן ממוכן ברשומות חשבונאיות אלקטרוניות המהוות חלק מהמערכת שנעשה בה שימוש בכדי לערוך את הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר.

#### הערכה מחדש של סיכונים

119. הערכת המבקר את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית ברמת המצגים מתבססת על ראיות ביקורת זמינות ועשויה להשתנות במהלך הביקורת כאשר מושגות ראיות ביקורת נוספות. במיוחד, יתכן שהערכת הסיכונים תתבסס על צפי שהבקות פועלות באופן אפקטיבי בכדי למנוע, או לחשוף ולתקן, הצגה מוטעית מהותית ברמת המצגים. בביצוע בדיקות בקרה בכדי להשיג ראיות ביקורת בדבר היעילות התפעולית של הבקות, עשוי המבקר להשיג ראיות ביקורת לכך שהבקות אינן פועלות באופן אפקטיבי במועדים רלבנטיים במהלך הביקורת. באופן דומה, בביצוע בדיקות מבססות, יתכן שהמבקר יחשוף הצגות מוטעות שחלו בסכומים או בתדירות גבוהה יותר מאלו המקובלות לפי הערכת הסיכונים של המבקר. בנסיבות בהן המבקר משיג ראיות ביקורת מביצוע נוהלי



ביקורת נוספים אשר נוטות לסתור את ראיות הביקורת עליהן ביסס המבקר את הערכתו הראשונית, אזי יתקן המבקר את ההערכה ובהתאם לכך יערוך שינויים בנוהלי הביקורת הנוספים שתוכננו. באשר להנחיות נוספות - ראה סעיפים 66 ו-70 לתקן ביקורת (ישראל) 330 בדבר "נוהלי המבקר במענה לסיכונים שהוערכו".

### תקשורת עם המופקדים על בקרת העל

120. על המבקר לוודא שאלה המופקדים על בקרת העל וההנהלה יהיו מודעים, מוקדם ככל שניתן וברמה המתאימה של אחריות, לליקויים מהותיים בתכנון או ביישום של בקרה פנימית שהגיעו לתשומת לבו של המבקר.

121. אם המבקר מזהה סיכונים להצגה מוטעית מהותית אשר הגוף המבוקר לא הפעיל לגביהם בקרות או שהבקות אינן מספיקות או שלפי שיקול דעתו של המבקר קיימות חולשות מהותיות בתהליך הערכת הסיכונים של הגוף המבוקר, יכלול המבקר חולשות אלה בבקרה הפנימית במסגרת התקשורת בנושאי ביקורת עם המופקדים על בקרת העל בגוף המבוקר. (ראה גם תקן ביקורת (ישראל) 260 בדבר "תקשורת בנושאי ביקורת עם גורמים המופקדים על בקרת העל בגוף המבוקר").

### תיעוד

122. על המבקר לתעד את:

(א) הדיונים בין חברי צוות הביקורת בנוגע להיותם של הדוחות הכספיים של הגוף המבוקר חשופים להצגה מוטעית מהותית כתוצאה מטעות או תרמית, וההחלטות המשמעותיות שהתקבלו;

(ב) יסודות ההבנה שהושגה בנוגע לכל אחד מההיבטים של הגוף המבוקר וסביבתו כפי שזוהו בסעיף 20 לעיל, לרבות כל אחד ממרכיבי הבקרה הפנימית כפי שפורטו בסעיף 43 לעיל, לרבות כדי להעריך את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים; מקורות המידע שמהם הושגה ההבנה; והנהלים להערכת סיכונים;

(ג) הסיכונים המזוהים ואלה שהוערכו של הצגה מוטעית מהותית ברמת הדוחות הכספיים וברמת המצגים כפי שנדרש על ידי סעיף 100 לעיל; וכן

(ד) הסיכונים שזוהו והבקורות הקשורות שהוערכו כתוצאה מהדרישות בסעיפים 113 ו-115 לעיל.

123. האופן שבו עניינים אלה מתועדים נתון לקביעתו של המבקר, תוך הפעלת שיקול דעת מקצועי. במיוחד, את התוצאות של הערכת הסיכונים ניתן לתעד בנפרד, או שניתן לתעד אותן כחלק מתיעוד המבקר של נהלים נוספים (באשר להנחיות נוספות ראה סעיף 73 לתקן ביקורת (ישראל) 330 בדבר "נוהלי המבקר במענה לסיכונים שהוערכו"). דוגמאות של טכניקות שכיחות, שנעשה בהן שימוש בלעדי או בשילוב עם אחרים, כוללות תיאורים מילוליים, שאלונים, רשימות ביקורת ותרשימי זרימה. טכניקות כאלה עשויות להיות גם מועילות לצורך תיעוד הערכת המבקר את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית ברמת הדוחות הכספיים וברמת המצגים. הצורה וההיקף של תיעוד זה מושפעים מהאופי, הגודל והמורכבות של הגוף המבוקר והבקרה הפנימית שלו, זמינות מידע המתקבל מהגוף המבוקר והמתודולוגיה הספציפית של הביקורת והטכנולוגיה שנעשה בהן שימוש במהלך הביקורת. לדוגמה - תיעוד ההבנה של מערכת מידע מורכבת הכוללת את הייזום, הרישום, העיבוד, או הדיווח של נפח גדול של עסקאות עשוי לכלול תרשימי זרימה, שאלונים, או טבלאות של החלטות. לגבי מערכת מידע העושה שימוש מוגבל, אם בכלל, בטכנולוגיית מידע או שלגביה מבוצע עיבוד של מעט עסקאות (לדוגמה - חוב לזמן ארוך), תיעוד בצורה של תזכיר עשוי להיות מספיק. בדרך כלל, ככל שהגוף המבוקר הוא מורכב יותר וככל שנוהלי הביקורת שבוצעו על ידי המבקר הם מקיפים יותר, כך יהא מקיף יותר התיעוד של המבקר. תקן ביקורת (ישראל) 230 בדבר "תיעוד ביקורת" מספק הנחיות לגבי תיעוד במסגרת ביקורת של דוחות כספיים.

### כניסה לתוקף

124. תקן ביקורת זה חל על ביקורות של דוחות כספיים לתקופות המסתיימות ביום 31 בדצמבר 2019 או לאחר מכן.

הפרסומים המקצועיים שחלו בעבר והמצוינים בסעיף 1 לעיל בטלים עם כניסתו לתוקף של תקן ביקורת זה.

124א. ניתן ליישם תקן ביקורת זה גם על ביקורות של דוחות כספיים  
לתקופות המסתיימות לפני 31 בדצמבר 2019.

## נספחים

### נספח 1 - השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו

נספח זה מספק הנחיות נוספות לגבי נושאים שהמבקר עשוי לשקול בבואו להשיג הבנה של גורמים הקשורים לענף, לגופים המפקחים (רגולטורים) ולנושאים חיצוניים אחרים המשפיעים על הגוף המבוקר, לרבות מסגרת המתאימה לדיווח כספי; אופיו של הגוף המבוקר; יעדים ואסטרטגיות וסיכונים עסקיים קשורים; וכן, מדידה וסקירה של הביצוע הכספי של הגוף המבוקר. הדוגמאות המובאות להלן מכסות טווח נרחב של נושאים המתייחסים להתקשרויות רבות; עם זאת, לא כל הנושאים הינם רלבנטיים לכל התקשרויות לביקורת ורשימת הדוגמאות אינה בהכרח שלמה. הנחיות נוספות לגבי בקרה פנימית נכללות בנספח 2.

#### **גורמים הקשורים לענף, לגופים המפקחים (רגולטורים) ולנושאים חיצוניים אחרים, לרבות מסגרת המתאימה לדיווח כספי**

להלן דוגמאות של נושאים שמבקר עשוי לשקול:

- מצבים ענפיים:
  - השוק והתחרות, לרבות ביקושים, קיבולת ותחרות מחירים.
  - פעילות מחזורית או עונתית.
  - טכנולוגיה הקשורה למוצרי הגוף המבוקר.
  - אספקת אנרגיה ועלותה.
- סביבת הגופים המפקחים (רגולטורים):
  - כללים חשבונאיים ונוהגים ענפיים מיוחדים.
  - מסגרת הפיקוח הרגולטורי המתייחסת לענפים תחת פיקוח (regulated).
  - חוקים ותקנות המשפיעים באופן משמעותי על פעולותיו של הגוף המבוקר:
    - \* דרישות הגופים המפקחים.
    - \* פעולות פיקוח ישירות.
  - מיסוי.

## נספח 1 - השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו - המשך

- מדיניות ממשלתית המשפיעה על הניהול של עסקי הגוף המבוקר:
  - \* המדיניות המוניטרית, לרבות בקורות על מטבע חוץ.
  - \* המדיניות הפיסקלית.
  - \* תמריצים כספיים (לדוגמה - תכניות לסיוע ממשלתי).
  - \* תעריפים, הגבלות סחר.
- דרישות סביבתיות המשפיעות על הענף ועל עסקי הגוף המבוקר.
- גורמים חיצוניים אחרים המשפיעים על עסקי הגוף המבוקר:
  - רמה כללית של פעילות כלכלית (לדוגמה - מיתון, צמיחה).
  - שיעורי ריבית וזמינות של מימון.
  - אינפלציה, ייסוף של מטבע.

### אופיו של הגוף המבוקר

להלן דוגמאות של נושאים שמבקר עשוי לשקול:

#### פעולות עסקיות

- האופי של מקורות הכנסה (לדוגמה - תעשייה, סיטונאות, בנקאות, ביטוח או שירותים כספיים אחרים, פעילות סחר של יבוא/יצוא, שירות ציבורי, תחבורה, מוצרים ושירותים טכנולוגיים).
- מוצרים או שירותים ושוקים (לדוגמה - לקוחות והסכמים עיקריים, תנאי תשלום, מרווחי רווח, פלח שוק, מתחרים, ייצוא, מדיניות של קביעת מחירים, מונוטין של מוצרים, אחריות לטיב המוצר, צבר הזמנות, מגמות, אסטרטגיה ויעדי שיווק, תהליכי ייצור).
- ניהול של פעולות (לדוגמה - שלבים ושיטות של ייצור, מגזרים עסקיים, משלוח מוצרים או שירותים, פרטים בדבר צמצום או הרחבה של פעילות).
- קשרי פעולה בין צדדים, עסקאות משותפות, ופעולות של מיקור חוץ (outsourcing).
- מעורבות בסחר אלקטרוני, לרבות מכירות ופעולות שיווק באמצעות אינטרנט.
- פיזור גיאוגרפי ומגזרים ענפיים.
- מיקום של מתקני ייצור, מחסנים ומשרדים.
- לקוחות עיקריים.

## נספח 1 - השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו - המשך

- ספקים עיקריים של טובין ושירותים (לדוגמה - הסכמים לטווח ארוך, יציבות באספקה, תנאי תשלום, ייבוא, שיטות משלוח כמו "בדיוק בזמן" - "just-in-time").
- תעסוקה (לדוגמה - לפי מיקום, אספקה, רמות שכר, הסכמים עם איגוד מקצועי, פנסיה והטבות אחרות לאחר פרישה, אופציות למניות או הסדרים למתן תמריצים בדרך של מענקים, ופיקוח ממשלתי בענייני תעסוקה).
- פעולות מחקר ופיתוח והוצאות קשורות.
- עסקאות עם צדדים קשורים.

### השקעות

- רכישות, מיזוגים או מימוש של פעולות עסקיות (מתוכננים או כאלה שהוצאו לפועל לאחרונה).
- השקעות או מימוש ניירות ערך והלוואות.
- השקעות הוניות, לרבות השקעות ברכוש קבוע ובטכנולוגיה, ושינויים כלשהם שנעשו או שתוכננו לאחרונה.
- השקעות בישויות שאינן מאוחדות, לרבות שותפויות, עסקאות משותפות וישויות למטרות מיוחדות (SPE).

### מימון

- מבנה הקבוצה - חברות בנות ומסונפות עיקריות, לרבות יחידות (structures) מאוחדות ובלתי מאוחדות.
- מבנה המימון, לרבות אמות מידה פיננסיות (covenants), הגבלות, ערבויות ומימון חוץ מאזני.
- חכירה של רכוש קבוע לשימוש בעסק הגוף המבוקר.
- הבעלים שהם המוטבים (מקומיים, זרים, מוניטין וניסיון עסקיים).
- צדדים קשורים.
- שימוש במכשירים פיננסיים נגזרים.

## נספח 1 - השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו - המשך

### דיווח כספי

- כללים חשבונאיים ונוהגים ענפיים מיוחדים.
- נהגים הקשורים להכרה בהכנסה.
- הטיפול החשבונאי בשווי הוגן.
- מלאי (לדוגמה - מיקום, כמויות).
- נכסים, התחייבויות ועסקאות במטבע חוץ.
- קבוצות סעיפים משמעותיות בענף ספציפי (לדוגמה - הלוואות והשקעות לגבי בנקים, חובות ומלאי לגבי חברות יצרניות, מחקר ופיתוח לגבי חברות פרמצבטיקה).
- טיפול חשבונאי בעסקאות בלתי רגילות או מורכבות, לרבות טיפול בתחומים שנויים במחלוקת או כאלה העולים על הפרק (לדוגמה - טיפול חשבונאי לתגמול מבוסס הון (stock-based compensation)).
- הצגה וגילוי בדוחות הכספיים.

### יעדים ואסטרטגיות וסיכונים עסקיים קשורים

להלן דוגמאות של נושאים שמבקר עשוי לשקול:

- קיומם של יעדים (דהיינו - כיצד הגוף המבוקר מתמודד עם נושאים הקשורים לענף, לגופים המפקחים, או נושאים חיצוניים אחרים) הקשורים, לדוגמה, לדברים הבאים:
  - התפתחויות ענפיות (אפשרות לסיכון עסקי שעשוי להיות, לדוגמה, שלגוף המבוקר לא יהיה צוות עובדים או מומחיות לטיפול בשינויים בענף).
  - מוצרים ושירותים חדשים (אפשרות לסיכון עסקי עשויה להיות, לדוגמה, שתהיה אחריות גדולה יותר למוצר).
  - הרחבה של העסק (אפשרות לסיכון עסקי עשויה להיות, לדוגמה, שלא תהיה הערכה מדויקת לביקוש).
  - דרישות חשבונאיות חדשות (אפשרות לסיכון עסקי עשויה להיות, לדוגמה, יישום חלקי או יישום שלא כראוי, או עלויות גדולות יותר).

## נספח 1 - השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו - המשך

- דרישות גופים מפקחים (אפשרות לסיכון עסקי עשויה להיות, לדוגמה, שתהיה חשיפה משפטית גדולה יותר).
- דרישות כספיות שוטפות ועתידיות (אפשרות לסיכון עסקי עשויה להיות, לדוגמה, שיווצר אובדן של אמצעי מימון כתוצאה מאי-יכולתו של הגוף המבוקר לעמוד בדרישות).
- שימוש בטכנולוגיית המידע (אפשרות לסיכון עסקי עשויה להיות, לדוגמה, כשהמערכות והתהליכים אינם מתאימים).
- ההשפעות של יישום אסטרטגיה, במיוחד השפעות כלשהן שיובילו לדרישות חשבונאיות חדשות (אפשרות לסיכון עסקי עשויה להיות, לדוגמה, שהיישום יעשה שלא באופן מלא או שלא כראוי).

### מדידה וסקירה של הביצוע הכספי של הגוף המבוקר

להלן דוגמאות של נושאים שמבקר עשוי לשקול:

- יחסים עיקריים וסטטיסטיקה תפעולית.
- מדדי ביצוע עיקריים.
- מדידת ביצועי עובדים ומדיניות תמריצים ותיגמול עובדים.
- מגמות.
- שימוש בתחזיות, תקציבים וניתוח של סטיות.
- דיווחים של אנליסטים ודיווחים אודות דירוג אשראי.
- ניתוח של מתחרים.
- השוואת הביצוע הכספי בתקופה הנוכחית מול תקופות קודמות (גידול בהכנסה, רווחיות, יחס מימון להון).



## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית

1. כמצוין בסעיף 43 וכמתואר בסעיפים 67-99 לעיל, בקרה פנימית כוללת את המרכיבים הבאים:
  - (א) סביבת הבקרה;
  - (ב) תהליך הערכת הסיכונים בגוף המבוקר;
  - (ג) מערכת המידע, לרבות התהליכים העסקיים הקשורים המתייחסת לדיווח כספי ולתקשורת;
  - (ד) קיום בקרות; וכן
  - (ה) מעקב אחר בקרות.

נספח זה כולל הסברים נוספים בנוגע למרכיבים כדלעיל ככל שמרכיבים אלה קשורים לביקורת של דוחות כספיים.

### סביבת הבקרה

2. סביבת הבקרה כוללת את הגישות, המודעות, והפעולות של המופקדים על בקרת העל ושל ההנהלה בנוגע לבקרה הפנימית בגוף המבוקר והחשיבות שהגוף המבוקר מייחס לסביבת הבקרה. סביבת הבקרה כוללת גם את תפקידי המופקדים על בקרת העל ושל ההנהלה וקובעת את האוירה בארגון המשפיעה על מודעות אנשיו לבקרה. סביבת הבקרה הינה היסוד לבקרה פנימית אפקטיבית המספקת משמעת ותוכן.

3. סביבת הבקרה כוללת את היסודות הבאים:

(א) *תקשורת ואכיפה של יושרה וערכי אתיקה.* האפקטיביות של בקרות אינה יכולה להתעלות מעל ליושרה וערכי אתיקה של האנשים אשר קובעים ומפעילים אותם ומקיימים מעקב אחריהם. היושרה וערכי האתיקה מהווים יסודות חיוניים של סביבת הבקרה אשר משפיעים על אפקטיביות התכנון, ההפעלה והמעקב אחר מרכיבים אחרים של בקרה פנימית. יושרה והתנהגות על-פי כללי האתיקה הינן התוצר של נורמות האתיקה וההתנהגות של הגוף המבוקר, כיצד הן מתוקשרות, וכיצד הן מושרשות בו. הן כוללות את פעולות ההנהלה שנועדו לבטל או להקטין תמריצים ופיתויים שעשויים להניע עובדים לעסוק בפעולות מפוקפקות, בלתי חוקיות, או שאינן על-פי כללי האתיקה.

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

הן כוללות גם את ההטמעה של ערכי האתיקה ונורמות ההתנהגות של הגוף המבוקר לעובדים בדרך של פרסום הצהרות על מדיניות וקודים של התנהגות ועל ידי מתן דוגמה.

(ב) מחויבות לכישורים. כשירות הינה הידע והמיומנות הדרושים בכדי לבצע משימות פרטניות המגדירות את התפקיד. מחויבות לכישורים כוללת את שיקולי ההנהלה לרמות הכשירות הנדרשות לעבודות מסוימות וכיצד מתורגמות רמות אלה למיומנות וידע דרושים.

(ג) מעורבות של המופקדים על בקרת העל. מודעות הגוף המבוקר לבקרה מושפעת באופן משמעותי על ידי המופקדים על בקרת העל. תכונות המשמשות כקני מידה למדוד בהם את המופקדים על בקרת העל לעניין זה כוללות את היותם בלתי תלויים בהנהלה, ניסיונם ושיעור הקומה שלהם, היקף מעורבותם והבדיקה המדוקדקת שהם עורכים לגבי פעולות, נאותות פעולותיהם, המידע שהם מקבלים, הרמה שעד אליה מועלות סוגיות קשות והטיפול בהן נמשך עם ההנהלה, וקשר הגומלין ביניהם לבין המבקרים הפנימיים והמבקרים החיצוניים. לחשיבות האחריות של המופקדים על בקרת העל ניתן ביטוי בקוד ההתנהגות ותקנות או הנחיות אחרות המפורסמות לתועלתם של המופקדים על בקרת העל. אחריות אחרת של אלה המופקדים על בקרת העל כוללת פיקוח על התכנון וההפעלה האפקטיבית של נהלים שנועדו לתת אפשרות לעובדים להתריע (whistle blower procedures) והתהליך לסקירת האפקטיביות של הבקרה הפנימית של הגוף המבוקר.

(ד) השקפת עולמה של ההנהלה וסגנון פעילותה. השקפת עולמה של ההנהלה וסגנון פעילותה מקיפים טווח נרחב של מאפיינים. יתכן שמאפיינים אלה יכללו את הבאים: גישת ההנהלה לגבי לקיחת סיכונים עסקיים ומעקב אחריהם; גישות ההנהלה ופעולותיה לדיווח כספי (בחירה בעלת אופי שמרני או אגרסיבי מתוך כללי חשבונאות חלופיים זמינים והרצינות והשמרנות שבהן מפותחים אומדנים בחשבונאות); וכן גישות ההנהלה לעיבוד מידע, לתפקידים ולאיוש צוות העובדים הקשורים לחשבונאות.

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

- (ה) **מבנה ארגוני.** המבנה הארגוני של הגוף המבוקר מספק את המסגרת שבה פעולותיו להשגת כלל יעדיו מתוכננות, מבוצעות, מפוקחות ונסקרות. ההקמה של מבנה ארגוני רלבנטי כוללת בחינה של תחומי מפתח של סמכות ואחריות וכן של מערך דיווח מתאים. הגוף המבוקר יפתח מבנה ארגוני העונה על צרכיו. נאותות המבנה הארגוני של גוף מבוקר מותנה, בחלקו, בהיקף והאופי של פעולותיו.
- (ו) **הקצאה של סמכות ואחריות.** נושא זה מתייחס לאופן ביצוע ההקצאה של סמכות ואחריות לפעולות תפעוליות ולאופן קביעת כללי דיווח והיררכיה של הרשאה. גורם זה כולל גם מדיניות הקשורה לנוהגים עסקיים, ידע וניסיון מתאימים של עובדי מפתח, ומשאבים שהועמדו לצורך ביצוע משימות. בנוסף לכך, נושא זה כולל מדיניות ותקשורת המיועדות להבטיח שכל צוות העובדים יבין את יעדיו של הגוף המבוקר, ידע כיצד הפעולות הפרטניות שלו קשורות זה בזה ומשפיעות על אותם יעדים, ויכיר כיצד ועבור מה צוות העובדים יהיה אחראי למעשיו.
- (ז) **מדיניות ונוהגים הקשורים למשאבי אנוש.** מדיניות ונוהגים הקשורים למשאבי אנוש מתייחסים לפעולות גיוס, אוריינטציה, הכשרה, ייעוץ, קידום, פיצוי וסיוע. לדוגמה - כללים והנחיות לגיוס עובדים הכשירים ביותר - תוך דגש על הרקע של החינוך, הניסיון בעבודה שנרכש בעבר, הישגים בעבר, וראיות ליושרה והתנהגות לפי כללי האתיקה - מצביעים על המחויבות של הגוף המבוקר לאנשים בעלי כישורים וראויים לאמון. מדיניות הכשרה המכשירה את העובדים לתפקידים ואחריות צפויים והכוללת אמצעים כמו בתי ספר וסמינריונים להכשרה מדגימה רמות צפויות של ביצוע והתנהגות. קידומים המונעים על ידי הערכות ביצוע תקופתיות ממחישים באופן ברור שלגוף מבוקר ישנה מחויבות לקדם עובדים בעלי כישורים לרמות אחריות גבוהות יותר.

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

### התייחסות לגופים מבוקרים קטנים

4. גופים מבוקרים קטנים עשויים ליישם את היסודות של סביבת הבקרה באופן שונה מאשר גופים מבוקרים גדולים יותר. לדוגמה - יתכן שלגופים מבוקרים קטנים לא יהיה קוד התנהגות בכתב אך, במקום זאת, הן יפתחו תרבות המדגישה את החשיבות של יושרה והתנהגות לפי כללי האתיקה באמצעות תקשורת בעל-פה ובאמצעות דוגמה שהנהלה מציגה. באופן דומה, יתכן שאלה המופקדים על בקרת העל בגופים מבוקרים קטנים לא יכללו במסגרתם חברים שהם בלתי תלויים או חיצוניים.

### תהליך הערכת סיכונים של גוף מבוקר

5. תהליך הערכת סיכונים של גוף מבוקר מהווה את התהליך לזיהוי סיכונים עסקיים ולתגובה עליהם וכן את התוצאות הנובעות מכך. לצורכי דיווח כספי, תהליך הערכת הסיכונים של הגוף המבוקר כולל את האופן שבו ההנהלה מזהה סיכונים שהם רלבנטיים להכנת דוחות כספיים המשקפים באופן נאות, מכל הבחינות המהותיות, בהתאם למסגרת הדיווח הכספי המתאימה לגוף המבוקר, מעריכה את משמעותם של הסיכונים, וכן מעריכה את הסבירות להתרחשותם, ומחליטה על הפעולות שיש לנקוט לצורך ניהולם. לדוגמה - תהליך הערכת הסיכונים של הגוף המבוקר עשוי להתייחס לאופן שבו הגוף המבוקר שוקל את האפשרות לאי-רישום עסקאות או מזהה ומנתח אומדנים משמעותיים שניתן להם ביטוי בדוחות הכספיים. סיכונים שהם רלבנטיים לדיווח כספי מהימן מתייחסים גם לאירועים או לעסקאות מיוחדים.

6. סיכונים שהם רלבנטיים לדיווח כספי כוללים אירועים ונסיבות חיצוניים ופנימיים שעשויים להתרחש ולהשפיע באופן שלילי על יכולתו של גוף מבוקר ליזום, לרשום, לעבד נתונים כספיים ולדווח עליהם, באופן עקבי עם מצגי ההנהלה בדוחות הכספיים. ברגע שהנהלה מזהה סיכונים, היא תשקול את משמעותם, את הסבירות להתרחשותם, והדרך לנהלם. יתכן שהנהלה תיזום תוכניות או פעולות לטיפול בסיכונים מיוחדים או שיתכן שהיא תחליט לקבל על עצמה סיכון בשל העלות הכרוכה בכך או שיקולים אחרים. סיכונים עשויים לנבוע או להשתנות עקב נסיבות כגון אלה המפורטות להלן:

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

- שינויים בסביבה תפעולית. שינויים בסביבת הפיקוח הרגולטורי או בסביבה התפעולית יכולים לגרום לשינויים בלחצים תחרותיים ובסיכונים שהם שונים באופן משמעותי.
- צוות עובדים חדש. לצוות עובדים חדש עשויה להיות נקודת מבט שונה על בקרה פנימית או הבנה שונה של בקרה זו.
- מערכות מידע חדשות או משופרות. שינויים משמעותיים ומהירים במערכות מידע עשויים לגרום לשינוי בסיכון הקשור לבקרה פנימית.
- צמיחה מהירה. הרחבה משמעותית ומהירה של פעולות עשויה להכביד על הבקרות ולהגדיל את הסיכון לקריסתן.
- טכנולוגיה חדשה. שילוב טכנולוגיה חדשה בתהליכי הייצור או במערכות מידע עשויה לגרום לשינוי של הסיכון הכרוך בבקרה פנימית.
- דגמים עסקיים, מוצרים, או פעילויות חדשים. כניסה לתחומים עסקיים או התקשרות בעסקאות שבהן יש לגוף המבוקר ניסיון מועט עשויות להביא לידי סיכונים חדשים הכרוכים בבקרה פנימית.
- שינויים מבניים בתאגיד. שינויים מבניים עשויים להיות מלווים בצמצומים בצוות העובדים ושינויים בפיקוח והפרדה של תפקידים שיכולים לגרום לשינוי בסיכון הכרוך בבקרה פנימית.
- הרחבה של פעילות חוץ. הרחבה או רכישה של פעילות חוץ גורמת לסיכונים חדשים ולעתים קרובות לסיכונים יחידים במינם שעשויים להשפיע על בקרה פנימית, לדוגמה - סיכונים נוספים או כאלה שחל בהם שינוי הנובעים מעסקאות במטבע זר.
- פרסומים חשבונאיים חדשים. אימוץ כללי חשבונאות חדשים או שינויים בכללי חשבונאות עשויים להשפיע על סיכונים בעריכת דוחות כספיים.

### התייחסות לגופים מבוקרים קטנים

7. המושגים הבסיסיים של תהליך הערכת סיכונים של הגוף המבוקר מתאימים לכל גוף מבוקר, מבלי להתחשב בגודלו, אולם סביר שהתהליך להערכת סיכונים יהיה פחות פורמלי ופחות מובנה לגבי גופים מבוקרים קטנים מאשר לגבי גופים מבוקרים גדולים יותר. ראוי היה שכל הגופים המבוקרים יקבעו יעדי דיווח כספי, אולם לגבי גופים מבוקרים קטנים יתכן שיעדים אלה יוכרו באופן משתמע

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

ולא באופן מפורש. יתכן שההנהלה תהיה מודעת לסיכונים המתייחסים ליעדים אלה מבלי לנקוט בתהליך פורמלי אלא בדרך של מעורבות אישית ישירה עם עובדים ועם צדדים חיצוניים.

### **מערכת מידע, לרבות תהליכים עסקיים קשורים, שהיא רלבנטית לדיווח כספי, ותקשורת**

8. מערכת מידע מורכבת מתשתית (מרכיבים פיזיים ומרכיבי חומרה), תוכנה, אנשים, נהלים ונתונים. במערכות שהן באופן בלעדי או עיקרי ידניות, מרכיבי התשתית והתוכנה לא יהיו קיימים, או שתהיה להם פחות משמעות. במערכות מידע רבות נעשה שימוש נרחב בטכנולוגיית מידע.

9. מערכת המידע הרלבנטית ליעדי הדיווח הכספי, הכוללת את מערכת הדיווח הכספי, מורכבת מהנהלים והרשומות שנקבעו לצורך הייזום, הרישום, והעיבוד של עסקאותיו של הגוף המבוקר והדיווח עליהן (כמו גם אירועים ומצבים) ולצורך קיום האחראיות (accountability) עבור הנכסים, ההתחייבויות וההון העצמי הקשורים. ניתן ליזום עסקאות באופן ידני או באופן ממוכן באמצעות נהלים מתוכנתים. רישום כולל זיהוי וקליטה של המידע המתייחס לעסקאות או לאירועים. עיבוד כולל פונקציות כגון עריכה ואימות, חישובים, מדידה, הערכה, תמצות, והתאמות, בין אם בוצעו על ידי נהלים ממוכנים או על ידי נהלים ידניים. דיווח מתייחס להכנה של דוחות כספיים כמו גם מידע אחר, במתכונת אלקטרונית או מודפסת, שהגוף המבוקר משתמש בו לצורך מדידה וסקירה של ביצועיו הכספיים ולצורך פונקציות אחרות. איכות מערכת מידע שיושמה על ידי גוף מבוקר משפיעה על יכולתה של הנהלת הגוף המבוקר לבצע החלטות נאותות לצורכי הניהול

והשליטה בפעולותיו של הגוף המבוקר ועריכת דוחות כספיים מהימנים.

10. בהתאם לכך, מערכת מידע מקיפה שיטות ורשומות אשר :
- מזהות ומבצעות רישומים של כל העסקאות התקפות.
  - מתארות בעיתוי הנכון את העסקאות במידת פירוט מספקת בכדי לאפשר סיווג נאות של עסקאות לצורכי דיווח כספי.
  - מודדות את ערך העסקאות באופן המאפשר לרשום את ערכן הכספי הנאות בדוחות הכספיים.

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

- קובעות את משך הזמן שבו התרחשו עסקאות בכדי לאפשר רישום של עסקאות בתקופה החשבונאית המתאימה.
  - מציגות באופן נאות בדוחות הכספיים את העסקאות והגילויים הקשורים בכך.
11. תקשורת כרוכה בהשגת הבנה של תפקידים ואחריות פרטניים המתייחסים לבקרה פנימית על דיווח כספי. היא כוללת את המידה שעד אליה מבינים העובדים כיצד פעולותיהם במסגרת מערכת המידע המתייחסת לדיווח כספי קשורות לעבודתם של אחרים והאמצעים לדיווח על חריגים לרמה נאותה גבוהה יותר בגוף המבוקר. ערוצי תקשורת פתוחים מסייעים להבטיח שניתן דיווח על חריגים וננקטו פעולות בנדון.
12. תקשורת מקבלת ביטוי בצורות שונות כגון תדריכים העוסקים במדיניות, תדריכים העוסקים בחשבונאות ודיווח כספי, ותזכירים. תקשורת ניתן לבצע גם באופן אלקטרוני, בעל-פה, ובאמצעות פעולותיה של ההנהלה.

### התייחסות לגופים מבוקרים קטנים

13. קיימת סבירות לכך שמערכות מידע ותהליכים עסקיים קשורים שהם רלבנטיים לדיווח כספי בגופים מבוקרים קטנים יהיו פחות פורמליים מאשר בגופים מבוקרים גדולים יותר, אם כי תפקידם הוא משמעותי באותה מידה. יתכן שגופים מבוקרים קטנים שבהם קיימת מעורבות של הנהלה פעילה לא יהיו זקוקים לתיאורים מקיפים של נהלים חשבונאיים, רשומות חשבונאיות מורכבות, או מדיניות כתובה. יתכן שהתקשורת תהיה פחות פורמלית וקלה יותר להשגה בגוף מבוקר קטן מאשר בגוף מבוקר גדול יותר וזאת עקב גודלו של הגוף המבוקר הקטן ומספר רמות קטן יותר, כמו גם עקב נוכחות ההנהלה וזמינותה במידה רבה יותר.

### פעולות בקרה

14. פעולות בקרה הן המדיניות והנהלים המסייעים להבטיח שהנחיות ההנהלה מתבצעות, לדוגמה - שפעולות נדרשות ננקטות לצורך טיפול בסיכונים המהווים איום על הגשמת יעדי הגוף המבוקר.

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

לפעולות בקרה, בין אם במסגרת טכנולוגיית המידע ובין אם באמצעות מערכות ידניות, ישנם יעדים שונים והן מיושמות ברמות ארגוניות ותפקודיות שונות.

15. בדרך כלל, את פעולות הבקרה שיתכן שתהיינה רלבנטיות לביקורת ניתן יהיה לסווג כמדיניות ונהלים אשר קשורים לגורמים הבאים :

- **ביצוע סקירות.** פעולות בקרה אלו כוללות סקירות וניתוחי ביצוע של הפעולות בפועל לעומת תקציבים, תחזיות, וביצועים בתקופות קודמות; ייחוס של מערכות שונות של נתונים - תפעוליים או כספיים - אחד לשני, יחד עם ניתוח היחסים ביניהם וכן פעולות בעלות אופי חקירתי ומתקן; השוואה של נתונים פנימיים עם מקורות מידע חיצוניים; וכן סקירה של ביצועים תפקודיים ושל פעולות, כמו סקירת דוחות על ידי מנהל בתחום הלוואות בנקאיות למשקי בית: לפי סניף, אזור, וסוג ההלוואה לצורך אישורן של ההלוואות וגבייתן.
- **עיבוד מידע.** מגוון של בקורות מבוצע בכדי לבדוק את הנכונות, השלמות, והאישור של עסקאות. שני הסוגים העיקריים של פעולות בקרה המתייחסות למערכות מידע מייצגים בקורות על יישומים ובקורות כלליות על טכנולוגיית המידע. בקורות על יישומים מתייחסות לעיבוד של יישומים פרטניים. בקורות אלה מסייעות להבטיח שעסקאות התרחשו, שהן אושרו, נרשמו ועובדו באופן מלא ובמדויק. דוגמאות לבקורות על יישומים כוללות בדיקה של הדיוק האריתמטי של הרישומים, ניהול וסקירה של חשבוניות ומאזני בוחן, בקורות ממוכנות כגון עריכת בדיקה של נתוני קלט ובדיקות של הרצף המספרי, וכן מעקב ידני אחר דיווחים על חריגים. בקורות כלליות על טכנולוגיית המידע כוללות מדיניות ונהלים הקשורים ליישומים רבים ותומכות בתפקוד האפקטיבי של בקורות על יישומים בדרך של סיוע הנועד להבטיח הפעלה נמשכת ונאותה של מערכות המידע. בקורות כלליות על טכנולוגיית המידע כוללות בדרך כלל בקורות על מרכז נתונים ופעולות ברשת; רכישה של מערכת תוכנה, שינויים והחזקה; הרשאות וכן, רכישה, פיתוח והחזקה של מערכת יישומים. בקורות אלה מתייחסות למחשב מרכזי (mainframe), תחנות עבודה (miniframe), וסביבה של משתמש סופי (end-user). דוגמאות לבקורות כלליות על טכנולוגיית המידע הן בקורות על שינויי תוכנית, בקורות המגבילות את הגישה לתוכניות



## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

או נתונים, בקורות על הביצוע של יישומי תוכנות מדף, ובקורות על תוכנה המגבילה את הגישה ליישומי המערכת או את המעקב אחר השימוש במערכת זו - דבר שעשוי לגרום לשינוי בנתונים כספיים או ברישומים מבלי להשאיר נתיב ביקורת.

- **בקורות פיזיות.** פעולות אלה מקיפות את האבטחה הפיזית של נכסים, לרבות אמצעי הגנה מספיקים כמו מתקנים מאובטחים המונעים גישה לנכסים ורישומים; אישורים לגישה לתוכניות מחשב וקבצי נתונים; וכן, ספירה תקופתית והשוואה עם סכומים המוצגים ברשומות בקרה (לדוגמה - השוואה של תוצאות הספירה של מזומנים, ניירות ערך ומלאי עם הרשומות החשבונאיות). המידה שבה בקורות פיזיות נועדו למנוע גניבה של נכסים הן רלבנטיות למהימנות הכנת דוחות כספיים, ולכן הביקורת, מותנית בנסיבות, כגון - היותם של נכסים חשופים במידה רבה לאפשרות של שימוש בלתי מורשה. לדוגמה - בקורות אלה לא יהיו בדרך כלל רלבנטיות כאשר יתגלו חוסרים כלשהם במלאי בעקבות מפקד פיזי של מלאי תקופתי וינתן להם ביטוי בדוחות הכספיים. עם זאת, אם לצורכי דיווח כספי ההנהלה סומכת באופן בלעדי על רישומי מלאי תמידי, אזי הבקורות לאבטחה פיזית של מלאי תהיינה רלבנטיות לביקורת.

- **הפרדת תפקידים.** המטרה של ייחוס לאנשים שונים אחריות לאישור עסקאות, לרישומן, ולקיום משמרת (custody) על נכסים היא להפחית את האפשרויות לאדם כלשהו להיות במצב שבו הוא יוכל גם לבצע וגם להסתיר טעויות או תרמית במהלך הרגיל של עבודתו. דוגמאות להפרדה של תפקידים כוללות דיווח, סקירה ואישור של התאמות, ואישור ובקרה על מסמכים.

16. פעולות בקרה מסוימות עשויות להיות מותנות בקיום רמה מתאימה גבוהה יותר של מדיניות שנקבעה על ידי ההנהלה או אלה המופקדים על בקרת העל. לדוגמה - ניתן להאציל סמכויות לאישור בקורות בהתאם להנחיות שנקבעו, כגון - קריטריונים להשקעה שנקבעו על ידי המופקדים על בקרת העל; לחלופין, עסקאות בלתי שגרתיות כמו רכישות או מימוש של השקעות מהותיות עשויות

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

לחייב אישור מיוחד של דרג גבוה, לרבות במקרים מסוימים אישור של בעלי מניות.

### התייחסות לגופים מבוקרים קטנים

17. סביר הוא שהמושגים שבבסיס פעולות בקרה בגופים מבוקרים קטנים יהיו דומים לאלה החלים לגבי גופים מבוקרים גדולים יותר, אם כי הפורמליות שלפיה הם פועלים הינה שונה. מעבר לכך, גופים מבוקרים קטנים עשויים להיווכח שסוגים מסוימים של פעולות בקרה אינם רלבנטיים בשל בקורות המיושמות על ידי ההנהלה. לדוגמה - הסמכות שבידי ההנהלה לאישור מכירות באשראי, רכישות משמעותיות, ומשיכות מקווי אשראי עשויה להעניק להנהלה שליטה חזקה על אותן פעילויות, ובכך להפחית או למנוע את הצורך בפעולות בקרה מפורטות יותר. נראה שהפרדה נאותה של תפקידים יוצרת לעתים קרובות בעיות בגופים מבוקרים קטנים. עם זאת, יתכן שאפילו חברות המעסיקות מספר קטן של עובדים תהיינה מסוגלות לחלק אחריות שלהן בכדי להשיג הפרדה נאותה או, אם הדבר אינו אפשרי, להשתמש בפיקוח של ההנהלה על אותם תחומים שריכוז התפקידים בהם הוא בלתי מתאים לחלוטין, בכדי להגשים את יעדי הבקרה.

### מעקב אחר בקורות

18. להנהלה ישנה אחריות חשובה שהיא לקבוע ולקיים בקרה פנימית על בסיס מתמשך. המעקב של ההנהלה אחר בקורות כולל בחינה אם בקורות אלה פועלות כפי שנועדו לפעול וכי הן תוקנו בהתאם בגין שינויים בתנאים. מעקב אחר בקורות עשוי לכלול פעולות כמו סקירה של ההנהלה אם נערכות התאמות בנק בזמן הנכון, הערכה

של המבוקרים הפנימיים באשר לעמידה של צוות עובדי המכירה במדיניות הגוף המבוקר כפי שנקבעה בתנאים של חוזי המכירה, וכן פיקוח של המחלקה המשפטית באשר לעמידה בכללי האתיקה של הגוף המבוקר או המדיניות המתייחסת לפרקטיקה העסקית שלו.

19. מעקב אחר בקורות הינו תהליך להערכת איכות הביצוע של בקרה פנימית על פני זמן. הוא כרוך בהערכת התכנון וההפעלה של בקורות בזמן הנכון ויישומן של פעולות מתקנות נדרשות. המעקב נעשה בכדי להבטיח שהבקורות ממשיכות לפעול באופן אפקטיבי. לדוגמה - אם

## נספח 2 - מרכיבי הבקרה הפנימית - המשך

לא נעשה מעקב אחר עיתוי ביצוע התאמות בנק ודייקנותן, אזי סביר שצוות העובדים יפסיק לערוך התאמות כאלה. מעקב אחר בקורות מבוצע באמצעות פעולות מעקב מתמשכות, הערכות נפרדות, או שילוב של שניהם.

20. פעולות מעקב מתמשכות משולבות בפעולות הרגילות החוזרות ונשנות של גופים מבוקרים וכוללות פעולות סדירות של ניהול ופיקוח. מנהלי מכירות, קניות וייצור ברמות של מחלקות וברמת התאגיד מכירים את הפעילות ועשויים לעורר שאלות לגבי דיווחים השונים באופן משמעותי מהידע שלהם אודות הפעולות.

21. בגופים מבוקרים רבים מבקרים פנימיים או עובדים המבצעים תפקידים דומים תורמים למעקב אחר הבקורות של הגוף המבוקר, באמצעות הערכות נפרדות. הם מספקים באופן סדיר מידע אודות ההפעלה של בקרה פנימית, תוך שהם מרכזים תשומת לב רבה על הערכת התכנון וההפעלה של בקרה פנימית. הם מעבירים מידע אודות העוצמה של הבקרה הפנימית ונקודות תורפה שלה ממליצים על שיפורים בהקשר זה.

22. מעקב אחר פעולות עשוי לכלול שימוש במידע בעקבות תקשורת עם צדדים חיצוניים שעשוי להצביע על בעיות או להבליט תחומים המחייבים שיפור. לקוחות מאשרים בעקיפין מידע על חשבוניות בדרך של תשלום החשבוניות שלהם או תלויות על הסכומים שחויבו בהם. בנוסף לכך, גופים מפקחים עשויים לתקשר עם הגוף המבוקר בנוגע לעניינים המשפיעים על ההפעלה של בקרה פנימית, לדוגמה - תקשורת בנוגע לבדיקות על ידי הפיקוח על הבנקים. כמו כן, ההנהלה עשויה לשקול ליצור קשר בנוגע לבקרה פנימית עם מבקרים חיצוניים בהקשר לביצוע פעולות מעקב.

### התייחסות לגופים מבוקרים קטנים

23. סביר יותר שפעולות מעקב מתמשכות של גופים מבוקרים קטנים תהיינה לא פורמליות ותבוצענה בדרך כלל כחלק מהניהול הכולל של פעולות הגוף המבוקר. המעורבות הצמודה של ההנהלה בפעולות תזוהה לעתים קרובות סטיות משמעותיות מהציפיות ואי-דיוקים בנתונים כספיים המובילים לפעולה מתקנת של בקרה.

### נספח 3 - תנאים ואירועים העשויים להצביע על סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית

להלן מובאות דוגמאות של תנאים ואירועים העשויים להצביע על קיומם של סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית. הדוגמאות שנכללו מכסות טווח נרחב של תנאים ואירועים; עם זאת, לא כל התנאים והאירועים הם רלבנטיים לכל התקשרות לביצוע ביקורת ורשימת הדוגמאות אינה בהכרח מלאה.

- פעולות באזורים שהם בלתי יציבים מבחינה כלכלית, לדוגמה - מדינות שקיים בהן פיחות משמעותי של המטבע או שהכלכלות שלהן הן היפר-אינפלציוניות.
- פעולות בתנאי שוק בלתי יציבים, לדוגמה - סחר בעסקאות עתידיות (futures trading).
- מידה רבה של פיקוח רגולטורי.
- עסק חי ובעיות נזילות, לרבות אובדן של לקוחות עיקריים.
- אילוצים מבחינת הזמינות של הון ואשראי.
- שינויים בענף שבו פועל הגוף המבוקר.
- שינויים ברשת האספקה.
- פיתוח או הצעה למכירה של מוצרים או אספקת שירותים חדשים, או מעבר לקווים עסקיים חדשים.
- הרחבה ומעבר לאתרים חדשים.
- שינויים בגוף המבוקר כמו רכישות משמעותיות או רה-ארגון או אירועים בלתי רגילים אחרים.
- גופים מבוקרים או מגזרים עסקיים שסביר שימכרו.
- שיתופי פעולה מורכבים ועסקאות משותפות.
- שימוש במימון חוץ מאזני, גופים מבוקרים למטרות מיוחדות, והסדרי מימון מורכבים אחרים.
- עסקאות משמעותיות עם צדדים קשורים.
- מחסור בצוות עובדים בעלי כישורים חשבונאיים ודיווח כספי מתאימים.
- שינויים בעובדי מפתח, כולל פרישה של מנהלים בתפקידי מפתח.

### נספח 3 - תנאים ואירועים העשויים להצביע על סיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית - המשך

- נקודות תורפה בבקרה פנימית, במיוחד אלה שאינן מטופלות על ידי ההנהלה.
- חוסר עקביות בין אסטרטגיית טכנולוגיית המידע של הגוף המבוקר לבין אסטרטגיות עסקיות שלו.
- שינויים בסביבת טכנולוגיית המידע.
- התקנה של מערכות טכנולוגיית מידע משמעותיות חדשות הקשורות לדיווח כספי.
- חקירה של פעולות הגוף המבוקר או תוצאות כספיות שלו על ידי גופים מפקחים או ממשלתיים.
- הצגה מוטעית מהעבר, היסטוריה של טעויות או סכום משמעותי של תיאומים בגמר התקופה.
- סכום משמעותי של עסקאות בלתי שגרתיות או שאינן שיטתיות, לרבות עסקאות הדדיות ועסקאות שהניבו הכנסות בסכום ניכר בגמר התקופה.
- עסקאות שנרשמו על בסיס כוונת ההנהלה, לדוגמה - מימון מחדש (refinancing) של חוב, נכסים העומדים למכירה וסיווג של ניירות ערך סחירים.
- יישומם של פרסומים חשבונאיים חדשים.
- מדידות חשבונאיות הכרוכות בתהליכים מורכבים.
- אירועים או עסקאות הכרוכים באי-וודאות משמעותית במדידה, לרבות אומדנים בחשבונאות.
- תביעות משפטיות תלויות והתחייבויות תלויות אחרות, לדוגמה - אחריות בגין מכירות, ערבויות כספיות וחשיפה כספית בגין נזקים סביבתיים.